

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA’DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

Yaşar Pınar ÖZMEN*

ÖZ

Günümüzde Avrupa Birliği (AB) üyesi bir devlet olan Romanya; bağlı bir beylikten bağımsız bir monarşiye ve daha sonra yarım asırlık totaliter bir rejime olmak üzere tarihinde birkaç kez rejim geçişi yaşamıştır. Doğu Bloku’nun yıkılmasının ardından yeniden yapılanma ve demokratikleşme sürecine giren Romanya’da diğer bazı blok ülkelerinin yaşadığı bağımsız bir ulus-devlet olma aşamasının getirdiği birtakım güçlükler yaşanmamış fakat reform süreci yapısal sıkıntılarla geçmiştir. Romanya’da çoğu reformlar AB uyum ve katılım çerçevesinde yapılmış, anayasa yapım sürecinde AB’nin hızlandırıcı etkisi olmuştur. Yalnızca 2003 yılında kapsamlı bir değişikliğin söz konusu olduğu 1991 Anayasası, aşırı merkezî bürokratik bir yapıdan serbest piyasa ekonomisine, çoğulcu bir demokratik sisteme geçişin hukuki temeli olmuştur. Devlet kontrolünde merkezî bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişte yüksek enflasyon, yüksek işsizlik oranları, gerileyen reel gelirler gibi büyük bir maliyete katlanmak zorunda kalmıştır. Romanya’nın siyasi ve ekonomik durumunun AB üyesi Doğu Avrupa ülkelerinin gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Bu çalışmada, Romanya’nın komünizm sonrası yeniden yapılanma süreci ele alınmakta ve “post-otoriter” anayasacılık örneği olarak 1991 Anayasası, hükümet modeli ve hukuk sistemi değerlendirilmektedir. Çalışma, Romanya’nın demokratik rejime geçiş sürecini ve hükümet sistemini yaşanan anayasal ve siyasal krizler bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Romanya, Siyasi Rejim, Anayasa, Demokratikleşme, Yarı Başkanlık Sistemi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Yozgat, ORCID: orcid.org/0000-0003-2970-1110, E-posta: pborozmen@gmail.com

YAŞAR PINAR ÖZMEN

THE CONSTITUTION MAKING PROCESS AND REGIME CHANGE IN POST-COMMUNIST ROMANIA

ABSTRACT

Romania, which is a member state of the European Union (EU) today, had experienced several regime transitions in history from a subordinate principality to an independent monarchy and later to a half-century-old totalitarian regime. Romania, which entered the process of restructuring and democratization after the collapse of the Eastern Bloc, did not experience some difficulties caused by the stage of becoming an independent nation-state experienced by some other bloc countries, but on the other hand, there were structural problems in the reform process. Most of the reforms in Romania were made within the framework of EU harmonization and accession, and the EU had an accelerating effect on the constitution-making process. The 1991 Constitution, which was subject to a comprehensive amendment only in 2003, became the legal basis for the transition from an ultra-centralized bureaucratic structure to a free market economy and a pluralistic democratic system. In the transition from a state-controlled centralized economy to a free market economy, it had to bear great costs such as high inflation, high unemployment rates, and declining real incomes. It is observed that the political and economic situation of Romania lags behind the EU member Eastern European countries. In this study, the post-communist reconstruction process of Romania is discussed, and the 1991 Constitution, government model, and legal system are evaluated as an example of “post-authoritarian” constitutionalism. The study aims to analyze Romania’s transition to a democratic regime and its government system in the context of the constitutional and political crises.

Keywords: Romania, Political Regime, Constitution, Democratization, Semi-Presidential System.

EXTENDED ABSTRACT

Romania, which is a member state of the European Union (EU) today, has a complex history, having undergone several regime transitions, from a subordinate principality to an independent monarchy and later to a totalitarian regime. After the collapse of the Eastern Bloc, Romania entered the process of restructuring and democratization, during this process it did not experience some difficulties caused by the stage of becoming an independent nation-state experienced by some other bloc countries, but on the other hand, there were structural problems in the process. The traces of the old regime continued for a long time, and the weak civil society caused

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

the human resources of the old bureaucracy to be effective in restructuring. Actors who have reaped extraordinary gains from the distortions of a partially reformed economy have sought to hinder the completion of reforms so that transition imbalances will persist, undermining the formation of a viable legal system to support a market economy. Most of the reforms in Romania were made within the framework of EU harmonization and accession, and the EU had an accelerating effect on the constitution-making process. Romania could not solve the basic structural problems, especially corruption and judicial independence, which were emphasized in terms of law and policy in the EU accession process, and these issues have always been on the agenda after it became a member of the EU. The country's fight against corruption and its deficiencies in the judiciary are also included in the latest EU progress report.

The 1991 Constitution, which was subject to a comprehensive amendment only in 2003 in anticipation of NATO membership (2004) and EU membership (2007), became the legal basis for the transition from an ultra-centralized bureaucratic structure to a free-market economy and a pluralistic democratic system. In the transition from a state-controlled centralized economy to a free market economy, it had to bear great costs such as high inflation, high unemployment rates, and declining real incomes. It is observed that the political and economic situation of Romania lags behind the EU member Eastern European countries. In this study, the post-communist reconstruction process of Romania is discussed, and the 1991 Constitution, government model, and legal system are evaluated as an example of "post-authoritarian" constitutionalism. The study aims to analyze the transition process of Romania to a democratic regime and the government system through constitutional and political crises. With the collapse of the Soviet Union in 1989, Romania entered the democratization process along with other Eastern European countries. However, this process followed a different course for Romania from other countries. It shifted to a multi-party democracy with the overthrow of dictator Nicolae Ceausescu in 1989. However, this transition period was difficult and the country faced various political crises. In this process, although it did not turn into a regime problem that led to a regression towards authoritarianism in Romania, it was observed that democratic institutional traditions that would overcome the conflicts in the cohabitation periods of the semi-presidential system did not settle.

The conceptual and theoretical framework in the context of democracy, democratization, and consolidation of the regime has been discussed in relation to the democratization wave that Romania is in. Authoritarian and

totalitarian regimes in Southern Europe in the 1970s, Latin American countries in the 1980s, and especially in Eastern and Central Europe, and in some Asian and African countries in the 1990s were replaced by democratic or transitional regimes in this direction. These countries, called third-wave democracies, provided a laboratory for democratic transition and democratic consolidation studies and opened a new door for democracy theories. Case studies from different parts of the world have shown that there are different starting points and processes for democracy, revealing the commonalities and similarities with stronger evidence. In the majority of these states, hybrid regimes have emerged between democracy and authoritarianism due to the inability of political institutions to become strong enough. Theoretical definitions such as delegation democracy, illiberal (non-liberal) democracy, and electoral democracy have been used for different shades of this hybridity spectrum. There are those who see these hybrid states in the democratic transition process as a normal sign of confusion, as well as those who describe them as complete failures. It is observed that these states still do not have stable democratic institutions in the first quarter of the twenty-first century, except for some countries that fall under the wing of the EU. Romania is one of the countries that has not overcome its institutional and structural problems.

In this period, the constitutional activities in the former Eastern Bloc countries are not considered as an example of a classical constitutionalism movement. It is more appropriate to evaluate the democratic constitution-making process from a “transition perspective” after a political change to another constitutional culture. The 1991 Constitution of Romania, which is the basic document of the establishment of the democratic regime, was inspired by the Constitution of the Fifth Republic of France and the Constitution of Spain. In the study, the parts of the constitution related to fundamental rights and freedoms and separation of powers were examined and in this context, the features of the government system were especially focused on. In Romania, which has a multi-party system and a bicameral legislature, the administration is built on a strong dual-executive model and a unitary state understanding. The government model is a mixture of parliamentary and presidential government systems and has been established as a semi-presidential system in which the executive is two-headed. The French model, which is a typical example of this government system, has been adopted. In a semi-presidential system, a popularly elected head of state (president) and a popularly elected head of government responsible to the legislature (prime minister) coexist, which differentiates the semi-presidential model from the parliamentary and presidential systems of government. Some

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

studies on the transition to democracy have emphasized that the constitutional construction of the principle of sharing the executive, which forms the basis of the semi-presidential system, should be done well. It has been concluded that this system is not suitable for countries in the democratization process where the culture of reconciliation is not fully established. It has been discussed that the disagreements arising from the two-headed executive may create problems for the new democracies.

Although there is not a great debate in terms of form around the government model in Romania, the issue of balance between the legislature and the head of state is on the agenda. Even though this issue regarding the balance of power within the dual executive is regulated constitutionally, it causes a problem in practice over time. In this context, there were two major political crises that flared up in 2007 and 2012 and were linked to the constitution. Both crises occurred during periods of cohabitation. As mentioned before, this period, which caused problems from time to time even in consolidated democracies, caused great tensions in new democracies such as Romania. As Duverger emphasized, the constitutional interpretation of the semi-presidential system is related to the relationship of political forces. The limits of the head of state's influence are determined by his political relationship with the government and the parliamentary majority. While the majority of the parliament is able to push the limits of its constitutional power when it is in line with its own political view or at least in line with this view (or vice versa, it can use the option not to interfere in the administration at all), it causes crises in cohabitation situations. Both can have devastating consequences for an immature democracy.

As a result, some differences in constitutional rules and political practices in Romania lead to different results from the French system it was inspired by, especially in terms of the government model. The constitution broadly defines the powers of the head of state and the prime minister, which leads to disagreement over the exercise of powers. The 2003 Constitutional amendment increased the presidential term from four to five years, while the mandate of the legislature remained at four years. Different election periods can change the legislative arithmetic. This change, which aims to strengthen the independence of the directly elected head of state, increases the possibility of cohabitation. It is important to overcome the institutional conflicts encountered during the cohabitation periods and establish solutions in these situations and guide future presidents and prime ministers. Although the appearance of conflicts changes depending on the personal characteristics of the leaders and the ideological balances within the executive, the capacity of

a mature political culture to make the resolution of conflicts a political tradition is related to the maturity of democracy. Although the democratic institutions and political culture in Romania did not turn into a regime problem that led to regression towards authoritarianism, it was observed that it did not reach the maturity to overcome the conflicts arising from the government model.

Giriş

Romanya, Karadeniz kıyısına yaslanmış, 19 milyonu aşkın nüfusu ve 238.400 km² yüzölçümü¹ olan bir Doğu Avrupa ülkesidir. Bugün Avrupa Birliği (AB) üyesi bir devlet olan Romanya; bağlı bir beylikten bağımsız bir monarşiye ve daha sonra yarım asırlık totaliter bir rejime dönüşmüştür. 1990'lı yıllardan itibaren demokratik bir rejim tesis edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada, Romanya'nın komünizm sonrası² yeniden yapılanma süreci ele alınacak ve "post-otoriter"³ anayasacılık örneği olarak 1991 Anayasası, hükümet modeli ve hukuk sistemi değerlendirilecektir. Çalışma, Romanya'nın demokratik rejime geçiş sürecini ve hükümet sistemini yaşanan anayasal ve siyasal krizler üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Demokrasi, demokratikleşme, rejimin konsolidasyonu (sağlamlaşması) bağlamında kavramsal ve kuramsal çerçeve Romanya'nın da içinde bulunduğu demokratikleşme dalgası ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu süreç içerisinde Romanya'da her ne kadar otoriterleşme yönünde bir gerilemeye varan bir rejim sorununa dönüşmese de yarı başkanlık sisteminin birlikte yaşama (kohabitasyon) dönemlerindeki çatışmaları aşacak demokratik kurumsal geleneklerin yerleşmediği gözlenmiştir.

¹ 2021 verilerine göre 19.119,880'dir. Nüfus ve yüzölçümü verileri Dünya Bankası veri bankasından elde edilmiştir. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, (17.02.2023).

² Doğu Bloku'nun çözülmesinden sonraki döneme işaret etmek için komünizm sonrası (post-komünist) dönem adlandırması özellikle Batılı literatürde çok yaygındır. Teorik bir ideal olan komünizmin bir hedef olarak konulduğu Sovyetler Birliği ile Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan devletler ile diğer eski Doğu Bloku ülkeleri Bulgaristan, Çekya, Slovakya, Macaristan, Polonya, Romanya için reel sosyalizmin yıkılmasından hemen sonraki döneminin adlandırılmasında bu tabir sıkça kullanılır.

³ Bogdan Iancu, "Romania-The vagaries of international grafts on unsettled constitutions", *National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law*, (ed.) Anneli Albi ve Samo Bardutzky, Asser Press, Hague 2019, s. 1047.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

Siyaset teorisinin en eski kavramlarından biri olan demokrasi hem bir siyasal rejim hem de buna içkin bir kültür bağlamında tanımlanır; çoğu zaman bir durumdan ziyade bir süreç olarak düşünülür, birtakım çelişkileri ve çatışmaları barındırır. Demokrasi, bir siyasal örgütlenmede, yasaların, politikaların, liderliğin ve önemli teşebbüslerin doğrudan veya dolaylı olarak “halk” tarafından kararlaştırıldığı bir yönetim tarzıdır.⁴ Demokrasinin “kapsayıcı” bir hale dönüşmesi aşamalı bir süreçte olmuştur. Anayasa üstünlüğü, yasama organı, kuvvetler ayrılığı, iktidarın sınırlandırılması ve hesap verebilirliği, serbest seçimler, genel oy hakkı gibi demokrasinin temel unsurlarını sağlayan kurumsal temeller iki yüzyıla yayılan bir süreçte gerçekleşmiştir. Temsilî demokrasi, daha eskiye dayanan, siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişim sürecinin bir ürünüdür.⁵ Modern ulus-devlet kapasitesindeki gelişmelerle paralel olarak gelişmiştir. Birey özgürlüklerinin devlet gücü karşısında korunması, hak ve özgürlükler konusundaki gelişmeler halen devam etmektedir.

Tilly’e göre bir rejim, geniş (kapsayıcı) yurttaşlığı, eşit yurttaşlığı, hükümet faaliyetleri ve personeliyle ilgili olarak yurttaşların tamamıyla bağlayıcı istişareyi sürdürdüğü ve yurttaşları hükümet görevlilerinin keyfi eylemlerinden koruduğu ölçüde demokratiktir. Demokrasinin tanımları birbiriyle örtüşen üç kategoriye ayrılır: İnsan deneyiminin ve sosyal ilişkilerin niteliklerini vurgulayan temel kriterler; seçimler ve referandumlar gibi yasal prosedürleri vurgulayan anayasal kriterler ve politik aktörler arasındaki etkileşimleri vurgulayan politik süreç kriterleri.⁶ Anayasalar bir devletin temel yapısını, kuruluşunu, iktidarın devrini ve iktidar karşısında bireylerin hak, ödev ve özgürlüklerini düzenleyen belgelerdir. Devlet ve toplum arasındaki ilişkilerle ilgili bir sözleşme niteliği taşıyan anayasalar hukuki ve siyasi anlamda rejim değişikliğinin resmî belgesi olmuştur. Denetim ve denge mekanizması, yasama müzakerelerine saygı, yargı bağımsızlığının önemi bağlamında yapılan anayasal tanımlamalar; Romanya örneğinde de görüleceği gibi resmî kurallar ile bunların pratik uygulamaları arasındaki tutarsızlıkların gözden kaçırılmamasını sağlar. Demokrasinin tanımları, somut olarak bir rejimin gerçekte demokratik olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği ve eğer öyleyse kime göre olduğu konusunda felsefi bir

⁴ Robert A. Dahl, “Democracy”, *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/democracy>, (11.02.2022).

⁵ Hamit Emrah Beriş, *Siyasal Düzenin Sınırları: Demokrasi Demokratikleşme ve Katılımcı Siyaset*, Tezkire Yayınları, İstanbul 2015, s. 31.

⁶ Charles Tilly, “Processes and mechanisms of democratization”, *Sociological Theory*, Cilt 18, Sayı 1, 2000, s. 4.

tartışmayı özünde barındırır.⁷ Fakat demokrasinin gözlenebilir ve ölçülebilir standartları bulunmaktadır. Robert Dahl, modern temsili demokrasinin olmazsa olmaz kurumlarını; yöneticilerin özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler ile belirlenmesi, ifade özgürlüğü, alternatif bilgilendirme kaynaklarına erişim imkânları, örgütlenme özgürlüğü ve bunları gerçekleştirmek üzere vatandaşların siyasi karar alma süreçlerine dâhil edilmesi olarak tanımlanmıştır.⁸

Son yüzyılları kapsayan süreçte toplumların demokratik ideale doğru yol aldığı fikrini benimsemek cazip olsa da yaşanan kesintiler ve gerilemeler bu konudaki beklentileri boşa çıkarmıştır. Bu tür bir yaklaşım için Fransa'da 1799'da Napoléon ilk karşı tezi oluşturmuş, yirminci yüzyılın iki savaş arası döneminde ise Avrupa'nın göbeğinde totaliter rejimler ortaya çıkmıştır. Bu dönemden on yıllar sonra farklı koşullar altında Asya ve Latin Amerika'da askerî ve sivil diktatörlükler belirmiştir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Doğu Bloku'nun çözülmesi, "tarihin sonu" tezi ile liberal demokrasinin zaferi olarak ilan edilmiş ve bu süreçte neoliberal bir demokratikleşme formu türemiştir. Siyasal eşitlik ve özgürlük ile serbest piyasa ekonomisini ve uluslararası piyasaların ulus devletlere sızabilmesini sağlayan koşullar eş zamanda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Demokrasi ile liberalizm arasındaki çelişkiler iyice su yüzüne çıkmıştır. Henüz sanayileşmesini tamamlamamış ve siyasal kurumlarını sağlamlaştıramamış ülkeler için şekilsel bir demokrasi uygulaması ekonomik ve siyasi krizleri birlikte getirmiştir. Rancière,⁹ Doğu Bloku'nun çözülmesinin ardından ortaya çıkan demokrasilerin kavramla ilgili bir güvensizlik halini simgelediğini ifade eder. Bu dönemden itibaren tam otoriter yönetimlerden demokrasiye geçişte bir melez rejim tayfi oluşmuştur. Devletlerin anayasalarında bir bir sıralanan demokratik düzenlemelerin uygulanmasına gelince çeşitli sıkıntılar baş göstermiştir. Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok devlet için demokratikleşme, liberal piyasalara açılmanın bir anahtarı olarak teleolojik bir nitelik taşımıştır. Meşruiyetini halkın seçimlere katılımına endekslemiş kurumsal olarak zayıf bir yönetim formu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde demokrasiye geçiş (transitoloji), demokrasinin yerleşmesi ve sağlamlaşması (konsolidasyon) çalışmaları yaygınlaşmıştır. Bu ülkelerde yaşanan sorunlarla birlikte

⁷ Aynı yerde.

⁸ Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, (çev.) Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara 2010, s. 99-100.

⁹ Özkan Ağa, "Demokrasi Nefreti (Jacques Rancière)", *Mülkiye Dergisi*, Cilt 38, Sayı 3, 2014, s. 117-28.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

yerleşmiş bir demokrasi için gerekli olan koşullar konusunda yapılan akademik çalışmalar demokrasi teorisinin gelişmesinde etkili olmuştur.

1970'lerde Güney Avrupa'da, 1980'lerde Latin Amerika ülkelerinde ve 1990'larda özellikle Doğu ve Orta Avrupa'da, bazı Asya ve Afrika ülkelerinde otoriter ve totaliter rejimler yerlerini demokratik veya bu doğrultudaki geçiş rejimlerine bırakmışlardır. Üçüncü dalga demokrasileri adı verilen bu ülkeler, demokratik geçiş ve demokratik konsolidasyon çalışmaları için adeta bir laboratuvar sunmuş ve demokrasi teorileri için yeni bir kapı açmıştır. Dünyanın farklı bölgelerinden örnek ülke çalışmaları, demokrasi için farklı başlangıç noktaları ve süreçlerinin olduğunu göstermiş, ortak yanları ve benzerlikleri daha sağlam kanıtlarla ortaya çıkarmıştır. Bu devletlerin çoğunluğunda siyasal kurumların yeterince güçlenememesi nedeniyle demokrasi-otoriteryanizm arasında melez rejimler oluşmuş. Bu, bu melezlik tayfının farklı tonları için delegasyoncu demokrasi,¹⁰ illiberal (liberal olmayan) demokrasi,¹¹ seçimsel demokrasi¹² gibi teorik tanımlar kullanılmıştır. Demokratik geçiş sürecindeki bu melez halleri, normal bir bocalama göstergesi olarak görenler kadar tamamen fiyasko olarak niteleyenler de bulunmaktadır. AB kanadı altına giren bir kısım ülke dışında bu devletlerin yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde hâlâ istikrarlı demokratik kurumlara sahip olmadığı gözlenmektedir. Romanya da kurumsal ve yapısal sorunlarını aşamamış ülkelerden biridir. Romanya'daki değişimi daha iyi değerlendirebilmek için bu sürece kadar olan tarihsel gelişmelerden kısaca bahsedilmesi uygun bir başlangıç olacaktır.

1. Genel Hatlarıyla Romanya Siyasi Tarihi

Günümüzde Romanya olarak adlandırılan bölge; Eflak (Valaçya) ve Boğdan (Moldavya), on beşinci yüzyıldan bağımsızlığını kazanana değin Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı ayrıcalıklı bir beylik (prenslik) olarak varlığını sürdürmüştür. İç ilişkilerinde bağımsız ve Osmanlı otoritesinin çok güçlü olmadığı bir yapıda, Rusya'nın Balkanlar'a doğru genişlediği dönemden itibaren Osmanlı Devleti ile Rusya arasında tampon bir bölge

¹⁰ Guillermo A. O'Donnell, "Delegative democracy", *Journal of Democracy*, Cilt 5, Sayı 1, 1994, s. 55-69.

¹¹ Fareed Zakaria, "The rise of illiberal democracy", *Foreign Affairs*, Cilt 76, Sayı 6, 1997, s. 22-43.

¹² Larry Diamond, *Developing democracy: Toward consolidation*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 1999, s. 24-63.

görevi görmüştür.¹³ Romen (veya Rumen) halkının Latin ırkından gelmesi, 1700'lü yıllarda Roma Kilisesi'ne bağlı olması ve içinde bulunduğu durum ve konumu, bölgenin Fransa başta olmak üzere farklı güçlerin etkisine maruz kalmasına neden olmuştur. Çevresindeki bu güçler, Romanya'nın milli birliğini sağlamasında da etkili olmuştur. Bu bölgenin bağımsız olma isteği, özellikle Avusturya tarafından imparatorluk yapısına tehdit olarak algılanmış ve müdahale edilmiştir. Fransa ve Rusya ise bölgenin bağımsızlığını kendi çıkarları gereği desteklemiştir. 1857 yılında Eflak'ta ve Boğdan'da kurulan meclislerdeki seçimleri, birleşme taraftarları kazanmış ve birlik süreci başlamıştır.

Modern Romanya devletinin temeli, 1859'da Boğdan ve Eflak beyliklerinin, Boğdan prensi Alexandru Ioan Cuza altında birleşmesine dayanmaktadır.¹⁴ Oluşturulan ortak meclisin Bükreş'te toplanması ile birlikte Romanya kurulmuştur. 1848 Devrimlerinin önde gelen isimlerinden olan Alexandru Ioan Cuza, Romanya toplumunun ve devletinin modernleşmesine katkıda bulunan reformları gerçekleştirmiştir. Modernleşme adımları, eşrafın büyük bir bölümünün rahatsızlığına sebep olmuş, muhafazakâr ve radikal liberallerden oluşan koalisyon, 1866'da bir grup subayla prensi tahttan indirmiştir. Yerine, Prusya kraliyet ailesinin Katolik kolu olan Hohenzollern-Sigmaringen hanedanından Karl Eitel, Romanya Prensi Carol I olarak tahta geçmiştir. Romanya'nın ilk anayasası ulus-devleti tesis eden 1866 tarihli anayasadır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Rusya'nın yanında savaşa giren Romanya, savaş sonunda Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını

¹³ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s. 260.

¹⁴ 1856 Paris Antlaşması'ndan sonra Eflâk-Boğdan (Osmanlı kaynaklarındaki ismiyle Memleketeyn) başta Rusya ve Fransa olmak üzere güçler arasında nüfuz mücadelesine konu olmuştur. Alexandru Ioan Cuza'nın 1859'da önce Eflâk, ardından Boğdan voyvodası seçilmesi, Birleşik Prenslüklerin bağımsızlığı yolunda önemli bir adımdır. Bâbiâli, Cuza'yı her iki eyaletin prensi olarak tanımış ve büyük güçler de seçim sonuçlarını kabul etmiştir. Cuza, 1861'de cülûs-ı hümâyûn tebriki için İstanbul'a gelmiş ve bu seyahat sonucunda, Bâbiâli tarafından Romanya'nın birleşmesini kurumsal olarak güçlendiren ve Cuza'nın hayatıyla mahdut birtakım imtiyazlar tanıyan bir muvafakat düzenlenmiştir. Böylece aslında her iki prensliğin birbirinden müstakil idarelerini yasallaştıran 1858 Paris Konvansiyonunun açık ihlali olan birleşme diplomatik olarak aşılmıştır. Büyük güçler arasındaki denge politikalarını ayrıntılı okuyan Cuza öncülüğünde sürdürülen diplomatik faaliyetlerin sonucunda bugünkü Romanya ortaya çıkmıştır. Bkz. Özhan Kapıcı, "Şark Meselesinden Bir Kesit: Osmanlı-Rus İlişkilerinde Eflâk-Boğdan Meselesi (1864-1865)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, Cilt 18, Sayı 18, 2013, s. 85-87.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

kazanmıştır. Fakat bağımsızlık sonrasında diğer devletlerin egemenliği altında olan ve Romen nüfusa sahip Besarabya Bukovina, Transilvanya (Erdel) bölgeleri Romanya'nın dışında, Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarında kalmıştır. Romanya bu toprakları elde etmenin peşini bırakmamış, bugünkü sınırlarına ulaşması 1940'lı yıllarda gerçekleşmiştir. Bu dönemde Romanya, özellikle Rus tehdidine karşı kendi güvenliğini öncelikli tutmuş ve bu amaçla Avrupa'daki çeşitli ittifaklara dâhil olmuştur.¹⁵ Romanya'da Antik Çağ ve Hristiyanlık ile ilişkilendiren tarih yazımı ulus-devlet sürecinin temelini oluşturmuş ve Osmanlı tabiyetindeki yüzyıllar "karanlık çağ" olarak adlandırılmıştır.¹⁶

1848 Devrimleriyle başlayan milliyetçilik hareketleri, Romanya'nın 1881'de bir Krallık haline gelmesini sağlamış ve Prens Carol, "Kral" Carol I olmuştur. Bu süreç içinde Romanya, İkinci Balkan Savaşı (1913) sonunda, daha önce Berlin Antlaşması (1878) ile Bulgaristan'a verilen Güney Dobruca'yı da alarak bölgenin tamamını sınırlarına katmıştır. Başlangıçta tarafsız bir politika sürdürdüğü I. Dünya Savaşı'nda Alman saldırganlığına karşı İtilaf Devletleri cephesinde yer almış, Almanya ve Avusturya'nın işgaline uğramıştır. Savaşın sonunda İttifak Devletleri'nin yenilgisi Romanya'yı ağır bir kayıptan kurtarmış ve 1 Aralık 1918'de Besarabya, Transilvanya, Bukovina ve Banat'ın doğu kesimi Romanya topraklarına katılmıştır. Bu birleşmenin anısına 1 Aralık günü Romanya'da ulusal gün (Büyük Birlik Günü-Ziua Marii Uniri) ilan edilmiştir.

1923 yılında sonradan katılan bölgelerle birlik oluşturmak için yeni bir anayasa kabul edilmiştir. Bu nedenle Birlik Anayasası olarak da adlandırılan 1923 Romanya Anayasası, erkek oy hakkına dayalı bir temsil sistemini, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü ve ademi merkezîyet ilkelerini benimsemiştir. Etnik köken, dil, din veya sosyal sınıfa bakılmaksızın tüm vatandaşlar için haklar ve özgürlükler tanınmıştır. 1923 Anayasası döneminin en demokratik anayasalarından biri olarak kabul edilir.¹⁷ II. Dünya Savaşı sonuna kadar anayasal monarşi devam etmiş, bu süreçte 1927 yılında kurulmuş olan faşist hareket ve aynı zamanda siyasal bir

¹⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 361-362.

¹⁶ Ertuğrul Eryücel, "Romanya Milliyetçiliği", *Milliyetçiliğin Coğrafyaları*, (ed.) Gökberk Yücel, A Kitap PÜF Yayıncılık, Ankara 2019, s. 69-86. Romanya'da ulus inşa süreci ve milliyetçilik anlayışı etnik-dini bir içerik taşır.

¹⁷ Antoine Iorgovan, "Le système politique et constitutionnel de la Roumanie", *Institut de Ciències Polítiques i Socials*, Working Paper No. 54, Barcelona 1992, https://ddd.uab.cat/pub/worpaper/1992/hdl_2072_1428/ICPS54.pdf, (20.08.2022).

parti olan Demir Muhafızlar ülkede etkili olmaya başlamıştır. 1930'larda 25 hükümet kurulmuştur ve bu durum 1938 yılında Kral II. Carol'un diktatörlük rejimini tesis eden yeni bir anayasa kabul edilmesi ile son bulmuştur. Savaşın başında Sovyetler Birliği'nin Romanya topraklarını işgal etmesi ve ülke içindeki genel siyasal atmosfer Romanya'nın Mihver Devletleri'nin yanında savaşa girmesine neden olmuştur.

Ülke içindeki faşist eğilimleri yatıştırmak ve Alman korumasını elde etmek amacıyla, Kral II. Carol, 1940 yılında General Ion Antonescu'yu Başbakan olarak atamış ve yetkilerini devreden kararnameyi imzalamıştır. Bu kararnameden hemen sonra Antonescu, kralı tahttan çekilmeye zorlamış ve kralın küçük oğlu Mikhael (Mihai) tahta geçirilmiştir. Antonescu kendisini diktatörlük yetkilerine sahip Şef ilan etmiştir: Anayasa askıya alınmış, parlamento feshedilmiş, Demir Muhafızlar'ın yönetimde etkili olduğu totaliter bir rejim kurulmuştur. 1941'de Antonescu, Demir Muhafızlar'ı yönetimden uzaklaştırarak tek otorite haline gelmiş ve 1944 yılında Kral Mikhael tarafından görevden alınana kadar ülkeyi kararnamelerle idare etmiştir. Dönemin Almanyası ile sıkı ilişki içindeki bu rejim, II. Dünya Savaşı'nın sonunda yıkılmış ve Romanya, Sovyet güçlerinin etkisi altına girmiştir. Bu süreçte, aslında Romanya'da komünistler hiçbir zaman popüler olmamasına rağmen Mikhael tarafından çok sayıda komüniste yeni yönetimde görev verilmiştir.¹⁸

1946'da Petru Groza hükümeti, Senato'yu kaldıran ve tek kamaralı bir meclis sistemi kuran ve kadınlar da dâhil olmak üzere 21 yaşın üzerindeki tüm vatandaşlara genel oy hakkı tanıyan anayasal karakter taşıyan bir kararname çıkarmıştır. Tahttan indirilen Kral Mikhael, mülklerine el konulup vatandaşlıktan çıkarılarak sürgüne gönderilmiştir. Sovyet Anayasasından esinlenen 1948 Anayasası meclis tarafından kabul edilmiş ve Romanya Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.

1948 Anayasasında “iktidarını evrensel, eşit, doğrudan ve gizli oyla seçilen temsil organları aracılığıyla kullanan halkın egemenliği” ilkesi ilan edilmiş ve temel hak ve özgürlükler yüceltilmiştir. Ne var ki yeni bir rejim tesis etmek isteyen Romanya İşçi Partisi'nin (daha sonra Romanya Komünist Partisi adını almıştır) tek parti idaresinde temsil ve haklar ile ilgili maddeler hiçbir zaman uygulanmamıştır. Devletin ekonomide tamamen söz sahibi

¹⁸ Leslie Holmes, *Post Komünizm*, (çev.) Yavuz Alogan, Doruk Yayınları, Ankara 2002, s. 135-136.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

olduğu ve mülkiyet haklarının yeni rejime göre düzenlendiği 1948 Anayasasını, daha yoğun bir ideolojik içeriğe sahip olan 1952 Anayasası izlemiştir. Bu anayasa ile devlet sadece ekonomide değil, aynı zamanda eğitim ve kültür alanlarında da baskın bir role sahip olmuştur.

1960'ların başından itibaren daha farklı bir profil çizmeye çalışmasına rağmen Romanya, Sovyetler'in sadık bir müttefiki olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde Çin-Sovyet bölünmesi uydu ülkeler üzerindeki Sovyet baskısına karşı çıkmak için hareket alanı sağlamıştır. Özellikle Sovyetler'in Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) aracılığıyla iş bölümü önerisi, uydu devletlerin tepkisini çekmiş ve kendisine bir tarım ülkesi rolü biçilen Romanya, bunu "güçlü komşuların kendilerini geri bıraktırma girişimi olarak" yorumlamıştır.¹⁹ Özellikle Küba Füze Krizi (1962) sonrasında Çin ile ilişkilerini geliştirmeye de başlayan Romanya'nın tepkisi kalıcı olmuş ve örneğin Sovyet liderliğindeki Çekoslovakya işgaline katılmayan tek Varşova Paktı üyesi ülke olmuştur.

Romanya Komünist Partisi'nin ilk Genel Sekreteri olarak görev yapan Gheorghe Gheorghiu-Dej 1965'te ölünce yerine Nicolae Ceauşescu (Nikolay Çavuşesku) geçmiştir. Aynı yıl yeni bir anayasa ile devletin resmî adı Romanya Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve 1989'da infaz edilmesine kadar sürecek Nikolay Çavuşesku "saltanat"²⁰ diktatörlük rejimi başlamıştır. Diğer komünist devletlerde daha yumuşak yönetimlerin bulunduğu dönemde Romanya bir istisna olarak kişilik kültürüne dayalı merkezî bir diktatörlük halini sürdürmüştür. Etnik milli kimliği öne çıkaran bir önderlik tarzına sahip Çavuşesku döneminde komünizm öncesi Romanya tarihi yeniden gözden geçirilmiştir. 1970'lerin ortalarından itibaren kötüye giden ekonomi ile bu milli kimlik vurgusu paralel bir şekilde gelişmiştir. Bunun bir parçası olarak 1980'lerde Çavuşesku'nun dış borçları kapatmaya çalışması sonucunda halkın durumu daha kötü bir hâl almıştır. Bağımsızlığın bir göstergesi olarak borçların ödenmesinin halka maliyetinin yüksek olması baskıcı Çavuşesku rejimine karşı bir tepki doğmasının sebebi olmuştur. Doğu Bloku'ndaki en büyük gizli polis güçlerinden biri olan Securitate'nin etkili olduğu sert baskı ortamı, halkın tepkilerinin bir isyan dalgasına dönüşmesini geciktirmiştir. Duyulan tepkinin en açık göstergelerinden biri altı siyasetçinin

¹⁹ Holmes, *a.g.e.*, s. 136-137.

²⁰ Juan José Linz ve Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 1996, s. 51.

Çavuşesku'ya 1989'da yazdığı mektuptur. Mektupta, halkın durumu izah edilmiş ve Çavuşesku hukuk kurallarına uymaya davet edilmiştir.²¹

1989'da diğer Doğu Bloku ülkelerindeki değişim talepleri ve Berlin Duvarı'nın yıkılması Romanya'da da ses getirmiştir. Bu esnada, tam bağımsız Romanya'nın başarısının göstergesi olarak Romanya Komünist Partisi'nin 14. Kurultayı (20 Kasım 1989) kalabalık bir grupla toplanmıştır. 4 Aralık'ta Çavuşesku, Moskova'daki Varşova Paktı toplantısına komünizmin en eski siması olarak katılmıştır. Gorbaçov'un açıklık politikasına karşı olan ve askeri müdahaleden yana bir tutum takınan Çavuşesku, ülke içinde gittikçe yükselen protestolar karşısında, muhalefete olan baskıyı daha çok artırmıştır. Öyle ki, son olaylarda göstericilere karşı ateş açma emrine uymayan savunma bakanı intihar etmiş, bakanın şüpheli intiharına dair söylentilerin yayılması askerlerin de rejime karşı tavır almasında etkili olmuştur. Romanya'da 16 Aralık'ta Macar azınlığın yaşadığı Temeşvar'daki ve sonra Bükreş'teki ayaklanmalar ve bu isyan sürecinde askerlerin taraf değiştirerek halk ile iş birliği yapması Çavuşesku diktatörlüğünün sonunu getirmiştir. 22 Aralık'ta devrimci lider Ion Iliescu önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Cephesi (Frontul Salvării Naţionale, FSN) ülke yönetimini devralmıştır. 25 Aralık 1989'da Çavuşesku ile eşi Elena idam edilmiş ve Romanya Sosyalist Cumhuriyeti dönemi son bulmuştur. Sonraki süreçte Romanya, demir perdenin doğusundaki diğer ülkeler gibi demokratik bir cumhuriyet tesis etme yoluna girmiştir.

2. Yeniden Yapılanma Politikalarının Etkisi

Avrupa'daki son komünist diktatörlük olan Romanya'nın yıkılışı kitlelerin doğrudan dâhil olduğu çok kısa bir süreçte gerçekleşmiştir. Çavuşesku'nun idamından sonra önderlik krizi, Ion Iliescu'nun bu boşluğu doldurması ile kısa sürede atlatılmıştır. Muhalefet partileri yasallaştırılmıştır. Romanya Komünist Partisi ismen Çavuşesku ile birlikte yok olmuş, eski komünistler ve ılımlılar Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne geçmişlerdir. Çoğu Doğu Avrupa ülkesindeki eski komünist partiler, sosyalist veya sosyal demokrat partiler olarak yeni sisteme hemen dâhil olmuştur. Romanya'da ise Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin birleşmelerle günümüzdeki Sosyal Demokrat Parti'ye dönüşmesi daha geç gerçekleşmiştir. Bu süreçte, "parti" sözcüğünün dahi komünist tek parti modelini çağrıştırmaması nedeniyle pek tercih edilmediği gözlenmektedir. Devletin adındaki "Sosyalist" ibaresi hızlıca kaldırılmıştır.

²¹ Holmes, *a.g.e.*, s. 138-139.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

Sivil toplumun politika yapım süreçlerine katılımı oldukça zayıf olmuştur.²² Yönetimde hâlâ etkili olan eski rejimin siyasi elitleri geçmişi unutturmayı amaçlayan bir politika benimsemiştir. Buna karşılık daha eskiye dayanan anti-komünist partilerin desteklediği, yeni yeni oluşmakta olan sivil toplumun önderleri eski rejimi devamlı eleştirmiş ve hatırdaki tutulmasını sağlamıştır. Bu süreç, 18 Aralık 2006'da dönemin devlet başkanı Traian Băsescu tarafından resmi olarak komünist rejimin kınanmasına kadar varmıştır.²³

Ulusal Kurtuluş Cephesi, 1990 Mayıs ayındaki ilk yasama seçimlerinde üstünlük sağlamış ve aynı gün yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde Ion Iliescu oyların %85'ini kazanmıştır. Romanya'da komünizm sonrası dönem yine eski bir komünistin devlet başkanlığı ile başlamıştır. İlk yapılan seçimlerin demokratik olarak iyi bir sicili olduğu iddia edilemez. Muhalefetin kendisini ifade etme ve kaynak bulma şansının kısıtlı olduğu bir dönemde, Ulusal Kurtuluş Cephesi kısa sürede eski sistemin avantajlarını kullanarak sistematik bir sindirme girişiminde bulunmuştur.²⁴ Eylül 1992 seçimlerinde ise parlamentoda daha homojen bir dağılım gözlenmiş ve Ion Iliescu yeniden devlet başkanı olarak seçilmiştir.

Romanya'da kamu yönetimi ve ekonomi alanındaki reformlar, AB uyum süreci ile birlikte yürütülmüştür. AB, bölgesel istikrar ve güvenlik amacıyla Merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerine katılım öncesi mali destek sağlamış ve bu devletlerin liberal Batı'nın siyasal kurumsal yapısıyla bütünleşmeleri için bölgede aktif bir siyaset uygulamıştır. 8 Aralık 1991 yılında kabul edilen Romanya Anayasasındaki hükümler, AB'ye entegre olma yolunda temel esasların benimsendiğini göstermiştir. 1 Şubat 1993 yılından itibaren AB ile resmî ilişkilere başlanmıştır. 1995 yılının başında

²² Ana Maria Dobre, "Europeanization and new patterns of multi-level governance in Romania", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 10, Sayı 1, 2010, s. 59-70.

²³ 2004'ten sonra, merkez sağda yer alan Adalet ve Gerçek İttifakı iktidara geldiğinde, bu tür bir hesaplama için sivil çağrılara devlet desteği verilmiş ve Komünist Suçları Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Kısa ömürlü olduğu kadar gecikmiş bir aklanma yasası 2006'da kabul edilmiş ve 2007'de anayasaya aykırı olduğu hükmedilmiştir; gizli dosyalar Ulusal Güvenlik Arşivleri İnceleme Konseyi'ne aktarılmıştır ve en önemlisi, hafıza siyaseti için, Romanya'daki Komünist Diktatörlüğü İnceleme için Başkanlık Komisyonu kuruldu ve komisyonun nihai raporu, devlet başkanı tarafından 18 Aralık 2006'da ilan edilen komünist rejimin resmi kınanmasının temelini oluşturmuştur. Mihai Stelian Rusu, "Transitional politics of memory: Political strategies of managing the past in post-communist Romania", *Europe-Asia Studies*, Cilt 69, Sayı 8, 2017, s. 1257-79.

²⁴ Holmes, *a.g.e.*, s. 140.

Avrupa Ekonomik Toplulukları ve Romanya arasında ortaklık ilişkisini kuran antlaşma yürürlüğe girmiş, 22 Haziran 1995'te AB'ye tam üyelik için başvuruda bulunulmuştur. Bu tarihten itibaren üyelik için sağlaması gereken kriterlere uyumu yakından izlenmiş, 1999 sonunda başlayan üyelik müzakereleri ile 1 Ocak 2007 tarihinde üye ülkeler arasında yer almıştır.

Eski Yugoslavya devletleri arasında meydana gelen çatışma sürecinde, bu bölgede Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) etkili bir aktör olarak belirmiş ve bu durum, AB'nin ortak güvenlik politikasındaki zaafın bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Ekonomik anlamda AB, güvenlik konusunda ise ABD, bölge ülkelerini hegemonyası altına almıştır.²⁵ Romanya, 1993 yılında NATO'ya tam üye olma talebini bildirmiş ve Ocak 1994'te NATO'nun Barış için Ortaklık programına katılan ilk Doğu Avrupa ülkesi olmuştur. Fakat 1999'da Romanya'nın NATO'ya girişi reddedilmiştir. NATO'nun 21 Kasım 2002 tarihindeki Prag Zirvesi'nde bölgenin diğer ülkeleri ile birlikte üyelik görüşmelerine davet edilmiştir. Aynı yıl Uluslararası Güvenlik Yardım Gücünün bir parçası olarak Afganistan ve Irak'taki ABD liderliğindeki koalisyonla katılan Romanya, 29 Mart 2004'te NATO üyesi olmuştur.

Yasal ve kurumsal yapının AB üye devletleriyle uyumlu hale getirilmesi için özellikle 1999 yılından itibaren bir dizi kurumlar oluşturulmuş ve yasalar çıkarılmıştır. Bu kapsamda 2002 yılında kurulan Kamu Yönetimi Reformları Merkezi Ünitesi (CUPAR) yapılacak değişikliklerin tek bir elden yürütülmesini sağlamıştır.²⁶ AB'nin bir çerçeve sunduğu yerel yönetimlerle ilgili reformlar da aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Romanya'da eski rejimden miras kalan merkezî bir yönetim eğilimi baskın olsa da AB süreci, ortaklık ve yetki ikamesi temelli yeni yönetim modellerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.²⁷ Bölgeler arasında sosyoekonomik gelişme farklılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla yasal ve kurumsal alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Romanya'nın sosyal ve ekonomik anlamdaki sorunları AB'ye üye olduktan sonra da devam etmiş, değişime direnç gösteren

²⁵ Kader Özlem, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Romanya'nın Dış Politikasında Batı Dünyası ve Türkiye'yle İlişkiler", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 12, 2007, s. 35-47.

²⁶ Nihat Yılmaz ve K. Caner Doğan, "Avrupa Birliği (AB) Talepleri Doğrultusunda Çek ve Romanya Cumhuriyetleri'nin Demokratikleşme Reformları", *Journal of Black Sea Studies*, Sayı 39, 2013, s. 15-29.

²⁷ Dobre, *a.g.m.*, s. 67.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

kamu personelinin yarattığı sıkıntılar, rüşvet, irtikap ve iltimas gibi temel sorunlar çözülememiştir.²⁸

Romanya, oldukça kısa bir sürede serbest piyasa ekonomisi yaratma yolunda büyük adımlar atmış olsa da benzer durumdaki diğer ülkelerin birçoğunda olduğu gibi büyük bir maliyete katlanmak zorunda kalmıştır. Yeni dönemde biri ekonomik diğeri siyasi iki ana problemle mücadele etmiştir: 1990'larda zirve noktasına ulaşan ulus devletler üzerindeki en büyük baskı unsuru olan kimlikler konusu Romanya'da Romen-Macar gerginliğinde kendisine yer bulmuştur. Ekonomik alanda ise, yüksek enflasyon, yüksek işsizlik oranları, gerileyen reel gelirler, azalan devlet hizmetleri ve artan belirsizlikle karşı karşıya kalınmıştır.

Kısmen reforme edilebilmiş bir ekonominin çarpıklıklarından olağanüstü kazançlar elde eden aktörler, geçiş dengesizliklerinin kalıcı olması için reformların tamamlanmasını engellemeye çalışmış, piyasa ekonomisini desteklemek için uygulanabilir bir hukuk sisteminin oluşumunu baltalamıştır. Devlet yöneticileri, özelleştirmeden kazanç sağlayıp, etkili kurumsal yönetim yapılarının oluşturulmasını engellemişlerdir ve bu nedenle işletmelerin yeniden yapılandırılmasını geciktirmişlerdir.²⁹ 1991'de Romanya ihracatının yönlendiği COMECON'un çöküşünü takiben meydana gelen pazar kaybı ve Batı Avrupa'da yeni pazarların bulunamaması, Çavuşesku döneminde zaten zayıflamış bir ekonomi için feci sonuçlar doğurmuştur.

İlk on yılda az ilerleme kaydedildiği gözlenmektedir. 1992'de Iliescu ve taraftarları, Demokratik Ulusal Kurtuluş Cephesi olarak yeni bir isim altında, Batı Avrupa ile daha yakın ilişkiler sürdürmeye başlamıştır. Hükümet, Kasım 1992'de, Romanya'yı diğer yükselen piyasa ekonomileriyle aynı hizaya getirmek için Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından önerilen ekonomik reformları başlatmıştır. Kırılgan bir ekonomide serbest piyasa reformlarının kontrolsüzce uygulanması, yüksek enflasyon ve artan işsizlik ile sonuçlanmıştır. 1993'te iyice kötüleşen yaşam koşulları ve artan yolsuzluk nedeniyle oluşan huzursuzluk ve grev ortamını yatıştırmak ve ekonomiyi canlandırmak için parti ismi değiştirmekten medet umulmuştur.

²⁸ Caner Cantürk, "AB'ye Üyelik Perspektifinden Romanya'da Kamu Yönetimi Reformları: Yapısal Bir Analiz", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2009, s. 104.

²⁹ Joel S. Hellman, "Winners take all: the politics of partial reform in postcommunist transitions", *World Politics*, Cilt 50, Sayı 2, 1998, s. 233.

Iliescu yanlılarının oluşturduğu Demokratik Ulusal Kurtuluş Cephesi, Romanya Sosyal Demokrasi Partisi (Partidul Democrației Sociale din România; PDSR) olarak isim değişikliğine gitmiştir.

Iliescu'nun kaybettiği 1996 genel seçimlerini, Sosyal Demokrat Birlik (Uniunea Social Democrată; USD) lideri Emil Constantinescu, seçimsel bir ittifak (Romanya Demokratik Konvansiyonu (Convenția Democrată Română; CDR) desteğiyle kazanmıştır. CDR uzlaşmasına dayanan Macar azınlık partisinin de dâhil olduğu geniş bir merkez-sağ koalisyon hükümeti kurulmuştur. Böylece Romenler ile Macarlar arasındaki gerginlik biraz hafifletilmiş, ekonomide birtakım liberal reformlar uygulanabilmiştir. Devam eden ekonomik daralma ve yolsuzluklar koalisyonuna verilen desteğin zamanla çökmesine neden olmuştur.

Tüm bu problemlerin ortasında, 1947'de tahttan çekilmek zorunda kalan eski kral Mikhael, 50 yıllık sürgünden sonra 1997'de Romanya'ya dönmüştür. Komünist rejim çöktükten hemen sonra Romanya'ya dönmeye çalışan ve ilk defa 1992'de ülkeyi ziyaret etmesine izin verilen Mikhael'in Bükreş'te kaldığı otelin penceresinden yaptığı konuşmada yarattığı popülarite hükümeti rahatsız etmiştir. Bu nedenle, Mikhael'in ülkeyi daha fazla ziyaret etmesine izin verilmemiştir. 1997 yılında yeni Romanya hükümeti, Mikhael'in vatandaşlığını iade etmiş ve tekrar ülkeye dönmesine izin vermiştir. Zaman içinde kamu hayatında etkili bir figür haline gelen Mikhael, Romanya'nın NATO'ya ve AB'ye katılımını desteklemek amacıyla kampanya yürütmüş ve çeşitli ülkeleri ziyaret etmiştir.³⁰ 2001 yılından 2017'deki ölümüne dek, Mikhael'e hayatı boyunca Bükreş'teki Elisabeta Sarayı'nı kullanma hakkı verilmiş ve saray sadece bu dönemde Romanya kraliyet ailesinin resmi ikametgâhi haline gelmiştir.³¹

2000 seçimlerinde Ion Iliescu ve partisi PDSR yeniden kazanmış ve 2001 yılında partinin adı Sosyal Demokrat Parti (Partidul Sosyal Democrat; PSD) olmuştur. Ion Iliescu emekli olduktan hemen sonra yapılan 2004 seçimlerinde PSD iktidarı kaybetmiştir. Devlet başkanı, sağ ittifakın (Adalet ve Gerçek İttifakı) desteklediği Traian Băsescu olmuştur. Seçimden önceki Bükreş Belediye Başkanı olan Băsescu, eski rejimde gizli polis örgütü ile iş

³⁰ Irina Marica, "History: 20 facts about Romania's last king", *Romania Insider.com*, 14 Aralık 2017, <https://www.romania-insider.com/facts-king-michael>, (21.08.2022).

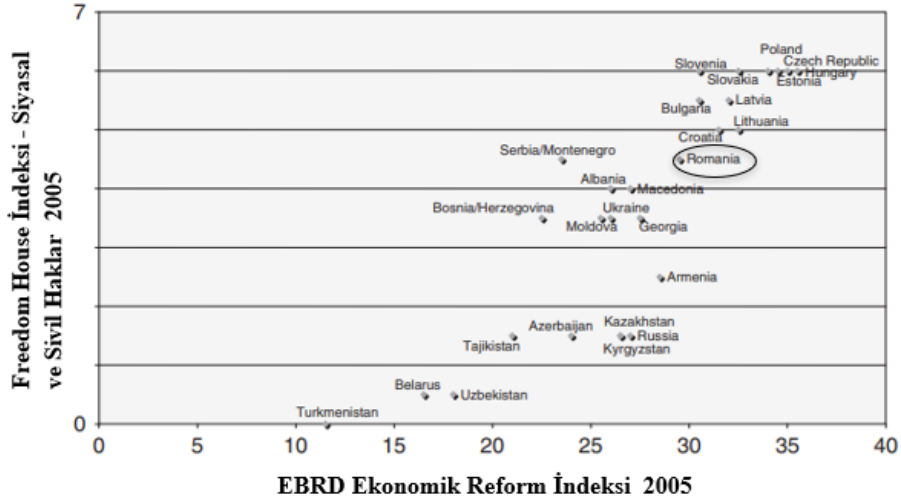
³¹ "Bucharest palace where King Michael used to reside opens for visitors", *Romania Insider.com*, 23 Haziran 2020, <https://www.romania-insider.com/elisabeta-palace-visits-jul-2020>, (21.08.2022).

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

birliği yaptığı bilinen³² tipik sağ-popülist bir profile sahiptir. Băsescu'nun partisi Demokrat Parti (Partidul Democrat; PD) dâhil olmak üzere başka bir merkez-sağ parti koalisyonu kurulmuştur. Bu tarihten itibaren Romanya, sağ liberal parti hükümetlerinin etkili olduğu koalisyonlar tarafından idare edilmiştir. Romanya'nın NATO (2004) ve AB (2007) üyeliği, Batı yanlısı bir dış politika izleyen Băsescu döneminde gerçekleşmiştir.

En başından itibaren kapsamlı bir reform uygulayamayan Romanya yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde de ekonomik ve siyasal kurumları ile yargı sistemi açısından sorun yaşamaya devam etmektedir. 2005 yılındaki durumunun AB üyesi eski Doğu Bloku ülkelerinin gerisinde olduğu gözlenmektedir (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Komünizm Sonrası Ülkelerde Ekonomik Dönüşümler ve Siyasal Haklar

EBRD: Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası

Kaynak: Grzegorz Ekiert, Jan Kubik ve Milada Anna Vachudova, "Democracy in the Post-Communist World: An Unending Quest?", *East European Politics and Societies*, Cilt 21, Sayı 1, 2007, s. 7-30.

³² Bu konuda daha sonra resmi suçlama yapılmıştır. Madalin Necsutu, "Romanian Ex-President Accused of Working for Securitate", *Balkan Insight*, 06 Haziran 2019, <https://balkaninsight.com/2019/06/06/romanian-ex-president-accused-of-working-for-securitate/>, (20.02.2023).

Romanya’da 2009 yılında AB, IMF ve Dünya Bankası tarafından verilen 20 milyar avro (26 milyar \$) kredinin bir koşulu olarak gerekli olan bir dizi kemer sıkma politikası uygulanmaya başlamıştır. Vergiler artırılmış, kamu çalışanlarının maaşları dörtte bir oranında azaltılmıştır. Romanya ekonomisi iyice kötüye giderken AB ve IMF tarafından 5 milyar avro (6,8 milyar \$) ek kredi verilmiştir. Buna karşılık hükümet, devlete ait işletmeler için özelleştirme planlarını hızlandırma sözü vermiştir. Acil sağlık hizmetlerinin kısmen özelleştirme planı büyük tepki toplamış ve sağlık bakanının istifasına yol açmıştır. Bu son özelleştirmeler, Romen halkı için bardaktan taşan son damla olmuş; kemer sıkma politikaları, yolsuzluk iddiaları ve kötü ekonomi yönetimi karşısında şiddetli sokak protestoları baş göstermiştir. Bir ay kadar süren iç karışıklıktan sonra 6 Şubat 2012’de başbakan istifa etmiş ve Romanya hükümeti dağılmıştır. Yeni kurulan geçici hükümet bütçe kısıma politikalarını sürdürmüş ve protestolar yeniden alevlenmiştir. PSD’den Victor Ponta başkanlığındaki muhalefet milletvekilleri, iki aylık geçici hükümeti güvensizlik oylamasında devirmiştir. Ertesi ay başbakan olan Ponta, gücünü sağlamlaştırmak için çabucak harekete geçmiş ve Romanya Anayasa Mahkemesi’ni kullanarak yolsuzluk skandallarıyla karşı karşıya olan siyasi rakibi Băsescu’nun görevden alınması için uğraşmaya başlamıştır. Ponta’nın hukuku siyasete alet etmesi AB yetkililerinin sert eleştirilerine yol açmıştır.³³

Romanya, AB katılım sürecinde hukuk ve politika açısından önemli ölçüde üstünde durulmuş olan ve sonrasında izlenen yolsuzluk ve yargı bağımsızlığı³⁴ başta olmak üzere temel yapısal sorunları çözememiş ve AB’ye üye olduktan sonra da bu konular devamlı gündemde olmuştur. Ülkenin yolsuzluğa karşı mücadelesi ve yargı ile ilgili eksikliklerine en son AB ilerleme raporunda da yer verilmiştir.³⁵

³³ “EU warns Romania PM Victor Ponta over political crisis”, *BBC News*, 12 Haziran 2012, <https://www.bbc.com/news/world-europe-18822790>, (16.08.2022).

³⁴ Iancu, *a.g.m.*, s. 1069-70.

³⁵ European Commission, “Report From the Commission to the European Parliament and the Council On Progress in Romania under the Cooperation and Verification Mechanism”, 22 Ekim 2019, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/progress-report-romania-2019-com-2019-499_en.pdf, (21.08.2022).

3. Anayasa Yapımı ve Süreci

Romanya'nın 1991 Anayasası, demokratik rejimin tesis edilmesinin temel belgesidir. Bu dönemde eski Doğu Bloku ülkelerindeki anayasa faaliyetleri, klasik bir anayasacılık hareketi örneği olarak düşünülmez. Demokratik anayasa yapım sürecinin, siyasi bir değişimin ardından bir başka anayasal kültüre doğru "geçiş perspektifi" üzerinden değerlendirilmesi daha uygundur.³⁶ Çünkü devletin mutlak kontrolüne dayalı bir kültürden devletin sınırlandırıldığı ve bireysel hak ve özgürlüklerin genişletildiği bir kültüre geçiş öngörülmektedir. Hak ve özgürlüklerin kâğıt üzerinde var olduğu ve uygulanmadığı eski sistemde, yasal düzenlemelerin baskı ve kontrolü artırmak için yapıldığı bilinmektedir. Bu nedenle yeni anayasal kültürde yazılı olarak yasaların varlığının ötesinde bunların içeriği ve uygulanıp uygulanmadığı çok daha önemli bir hal almıştır. Bu sebeple, gerçek anlamda temel hak ve kuvvetler ayrılığı anlayışını tanımlayan ve koruyan yeni bir anayasal kültürün yerleşmesi açısından Anayasa Mahkemeleri önemli bir rol oynamıştır.³⁷

Anayasa yapımı sürecinde, en sorunlu alan sosyal ve ekonomik hakların liberal ekonomi çerçevesinde anayasaya dâhil edilmesi olmuştur. Kamu yönetiminde ve anayasa mahkemelerinde, sosyalist doktrin dahilinde eğitim görmüş kişilerin görevlendirilmeleri karşılaşılan bir diğer sorundur. Bu kişiler arasında 1920'lerin görelisi olarak özgürlükçü iklimini ve dönemin anayasa yargısını hatırlayabilenler ise kamusal alan tanımının 1990'larda kitle iletişim araçları ile geçirdiği muazzam değişimi yakalamakta zorluk çekmektedir.³⁸ Anayasa yapım sürecinde Merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerini yakın markaja alan AB'nin hızlandırıcı etkisi olmuştur. Ayrıca Bulgaristan, Macaristan ve Polonya örneklerinde olduğu gibi Romanya'da da eski SSCB ve Yugoslavya'dan ayrılan toplumların yaşadığı bağımsız bir ulus-devlet olma aşamasının getirdiği ekstra zorluk yaşanmamış ve bunun yasal ilkelerine gerek duyulmamıştır.

1991 Anayasası, milletvekillerinden ve anayasa hukuku uzmanlarından oluşan bir komite tarafından hazırlanmıştır. Eski rejimin devrilmesinin ardından oluşturulan Ulusal Birlik Geçici Konseyi (CPUN); iki

³⁶ Ruti Teitel, "Post-Communist Constitutionalism: A Transitional Perspective", *Columbia Human Rights Law Review* 26, 1994, s. 167-90.

³⁷ Holmes, *a.g.e.*, s. 299; Teitel, *a.g.m.*, s. 170.

³⁸ Teitel, *a.g.m.*, s. 175.

YAŞAR PINAR ÖZMEN

meclisli bir parlamentonun (Senato ve Milletvekilleri Meclisi) ve aynı zamanda devlet başkanı seçiminin düzenlendiği 92/1990 sayılı karnameyi kabul etmiştir. Parlamento aynı zamanda Kurucu Meclis işlevine sahip olmuştur. 20 Mayıs 1990'daki yasama (ve başkanlık) seçimlerinden sonra, parlamento ilk kez 9 Haziran 1990'da toplanmıştır. Kurucu Meclis 11 Temmuz 1990'da anayasa oturumunu yapmış ve 18 aylık anayasa yapım süreci başlamıştır.³⁹

Kurucu Meclis, bir Anayasa taslağı hazırlama niyetiyle, parlamentonun siyasi yapısına göre 10 senatör ve 11 milletvekilinin yanı sıra parlamento dışından 5 uzmandan oluşan özel bir komisyon (Anayasa Taslağı Hazırlama Komisyonu) görevlendirmiştir. Komisyon Koordinasyon Ofisi, çoğunluk partisini (Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve Macar azınlığın partisi dâhil olmak üzere muhalefet partilerini temsil eden 5 kişiden oluşmuştur. Anayasa yapımında, temel siyasi seçeneklerle ilgili tezlerin değerlendirilmesi ve tartışılmasını içeren iki okuma prosedürü düzenlenmiştir. İlgili anayasa tasarısı tezleri 11 Aralık 1990'da yayınlanmış, iki ay süreyle iç ve dış kamuoyunda tartışmalara sunulmuştur. Kurucu Meclis'te tezlerin tartışılması ve kabulü 13 Şubat 1991'de başlamış ve 19 Haziran 1991'de sona ermiştir; taslağın ilk versiyonu 8 Temmuz 1991'e kadar hazırlanmış; 8-20 Temmuz arasında, parlamenterler ve parlamento grupları değişiklikleri formüle etmiştir. Komisyon raporu, tatile çıkmadan önce (Ağustos başında) milletvekillerinince önerilen değişiklikleri dikkate almıştır. Taslak üzerinde yapılan tartışmalar, raporda yer alan veya tartışmaya 48 saatten daha az bir süre kala formüle edilen değişikliklere uygun olarak madde madde yapılmıştır. Bu süreçte tezlerle ilgili ilk tartışmanın bir ilke tartışması olduğu düşünülmüştür. Tartışmalar 10 Eylül 1991'de başlamış ve 21 Ekim 1991'de sona ermiştir.⁴⁰

Komisyon'un üzerinde tartışarak gerekli değişiklikleri yaptığı nihai taslak, Kurucu Meclis tarafından kabul edilen son haline ulaşmaya kadar kamuoyu devamlı bilgilendirilmiştir. Romanya kamuoyunu ve yeni ortaya çıkan siyasi sınıfı demokratik anayasal olguyla ilgili olarak "Avrupa'da ulaşılan seviyeyle" tanıştırmak için Komisyon tarafından çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmiş, Bükreş'te, birkaç Avrupa başkentinde düzenlenen sempozyumlar aracılığıyla diğer ülkelerden uzmanlar ve politikacılarla

³⁹ Iorgovan, *a.g.m.*, s. 2-3. Anayasa yapım süreci ile ilgili bilgiler anayasanın yapımında çalışmış hukukçu Antoine Iorgovan'ın notlarından elde edilmiştir.

⁴⁰ Iorgovan, *a.g.m.*, s. 2.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

temaslara büyük önem vermiştir. 21 Kasım 1991'de Kurucu Meclis olarak toplanan parlamentoda onaylanan metin aynı gün resmî gazetede yayımlanmıştır. Kurucu Meclisi oluşturan toplam 510 senatör ve milletvekillerinden 414'ü lehte ve 95'i aleyhte oy kullanmış, bir üye oylamaya katılmamıştır. Kurucu Meclis Tüzüğü, anayasanın onaylanması için üçte iki oranında nitelikli çoğunluk oyu gerektiriyor; oylamaya katılmanın reddi, ilgili üyenin itibarından vazgeçmesine eşdeğer bir durum oluşturuyordu. Oylamada, Macar azınlık aleyhte oy kullanırken, diğer etnik azınlıkların temsilcilerinin (Alman, Sırp, Türk, Rus, Ukraynalı, Rum, Ermeni, Polonyalı vb.) destek verdiği not edilmiştir.⁴¹ Nitekim, Transilvanya'da Romenler ve Macarlar arasında gerilim yaratan aşırı milliyetçiliğin canlanması ilk zamanlarda önemli bir sorun olarak belirmiştir. Anayasa, 8 Aralık 1991'de yapılan referandumda Romen halkı tarafından onaylanmıştır. Referanduma katılanların %77,3'ü evet oyu kullanmıştır. Anayasaya evet diyenler toplam Romen seçmenin çoğunluğunu oluşturmuştur (%52,4).

1991 Anayasası, kronolojik olarak Romanya modern tarihindeki sekizinci Anayasayı temsil etmektedir (1864, 1866, 1923, 1938, 1948, 1965). Bunlar arasında, 1923 Anayasası, o dönemde dünyanın en demokratik ve en modern anayasalarından biridir. Daha sonraki anayasalar ise diktatörlük rejimini tesis eden anayasalar olmuştur. Yeni Anayasa, Komünist Parti'nin totaliter sisteminden çoğulcu bir demokratik sisteme, her şeyin planlandığı *hiper-merkezileşmiş bürokratik bir toplumdaki* serbest piyasa ekonomisine geçişi, iktidarı elinde tutanların suistimallerinin kanun oluşturduğu bir devlet sisteminden, Romanya halkının egemenliğinin bir ifadesi olarak hukuk devletine geçişi göstermektedir.⁴²

4. Anayasanın Sistemi ve Özellikleri

Romanya'nın 1991 Anayasası, Fransa'nın 5. Cumhuriyet Anayasası ile İspanya Anayasasından esinlenerek oluşturulmuştur.⁴³ Romanya devletinin ulusal, bağımsız, üniter ve bölünmez karakteri, toprak bütünlüğü, yargı bağımsızlığı, siyasi çoğulculuk, vatandaşların temel hak ve özgürlükleri ve bunların garanti altına alınması ile ilgili ilkeler Romen halkı tarafından kabul edilmiştir. Eski kralın yaşamasından kaynaklanan ve çok cılız bir etkiye sahip olan monarşi düşüncesi de referandum sonucunda reddedilmiş ve

⁴¹ Iorgovan, *a.g.m.*, s. 18.

⁴² Aynı yerde.

⁴³ Aynı yerde.

cumhuriyetçi bir hükümet formülü üzerinde uzlaşmıştır. Romanya’da, Devlet Başkanı ve Başbakan olmak üzere her ikisinin de doğrudan veya dolaylı parlamento denetimine tabi olduğu iki başlı yürütme yapısına dayalı bir yarı başkanlık sistemi benimsenmiştir. Devlet Başkanın yetkilerinden birkaçı Fransız Anayasasının tasarımından ilham almış olsa da Romanya yarı başkanlık sistemi, Fransız kurumsal muadilinin çok daha zayıf bir biçimdir. Yakından incelendiğinde, çok daha az işlevsel benzerlik olduğu gözlenmektedir.⁴⁴

Anayasa 8 başlıktan oluşmaktadır: I. Genel İlkeler, II. Temel Haklar, Özgürlükler ve Ödevler, III. Kamu Otoriteleri, IV. Ekonomi ve Kamu Maliyesi, V. Anayasa Mahkemesi, VI. Avro-Atlantik Bütünleşmesi, VII. Anayasanın Revizyonu, VIII. Nihai ve Geçiş Hükümleri. Başlıkların içeriklerine göre muhtelif sayıda bölüm ve toplam 156 madde bulunmaktadır. 2003 yılında 73 maddelik değişikliğin söz konusu olduğu 1991 Romanya Anayasası komünizm sonrası ülkelerle karşılaştırıldığında en az değişikliğin gözleendiği anayasalardan biridir.⁴⁵ Biçimsel olarak uzun ve detaylı hükümlerin bulunduğu kazuistik⁴⁶ bir özellik taşımayan Anayasa, ayrıntılı hususları, değiştirilebilmesi daha kolay organik yasalara bırakan bir çerçeve anayasa niteliğindedir, bu nedenle emsal diğer ülkelere göre daha az değişikliğe ihtiyaç duyulmuştur. Bununla birlikte geniş anlamda açıklamaların bulunduğu birtakım hususlarda kimi zaman kargaşa yaşanmaktadır.

Romanya Anayasası özellikle AB üyelik süreci ile birlikte siyasi anlamda daha çok çekişme nesnesi haline gelmiştir. 2003 değişiklikleri demokratik rejimle ilgili dinamikleri yansıtmaktadır. Özellikle 2007’deki başkanlık krizinden bu yana ortaya çıkan anayasal konulardaki siyasi çatışmalar, 2012 yazında yeniden başlayan tartışmalarla birlikte Anayasa’yı revize etme girişimini tetiklemiştir.⁴⁷ İleride bahsedilecek hükümet modeli ve buna bağlı siyasi krizler ile ilgili değerlendirmeye geçmeden önce mevcut anayasanın bazı maddelerine dikkat çekmek yerinde olacaktır.

⁴⁴ Iancu, *a.g.m.*, s. 1049.

⁴⁵ Bkz. Zachary Elkins, Tom Ginsburg ve James Melton, “Comparative Constitutions Project-The Endurance of National Constitutions”, 2022, <https://comparativeconstitutionsproject.org/chronology/>, (20.08.2022).

⁴⁶ Faruk Bilir, “Çerçeve Anayasa-Düzenleyici Anayasa Ayrımı”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt 6, Sayı 64, 2011, s.82.

⁴⁷ Paul Blokker, “Constitution making in Romania: From reiterative crises to Constitutional moment”, *Revista Română de Drept Comparat*, Sayı 02, 2012, s. 187.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

Genel ilkeler kısmında yer alan devlet şekli ve rejimle ilgili temel hususlarda 2003 değişiklikleri ile demokrasi vurgusunun artırıldığı gözlenmektedir. İlk maddede belirtildiği üzere ulusal, egemen ve bağımsız, üniter ve bölünmez bir devlet olan Romanya'nın yönetim biçimi Cumhuriyettir (Md.1/1-2).⁴⁸ Romanya; Romen halkının demokratik gelenekleri ve Aralık 1989 Devrimi ideallerinin ruhuyla (bu kısım 2003'te eklenmiştir), insan onuru, vatandaş hakları ve özgürlükleri, insan kişiliğinin özgür gelişimi, adalet ve siyasi çoğulculuğun en yüksek değerleri temsil ettiği hukukun üstünlüğü ile yönetilen demokratik ve sosyal bir devlettir (Md.1/3). Devlet, anayasal demokrasi çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı erkleri ayrılığı ve dengesi ilkesine göre örgütlenir, Anayasanın üstünlüğü ve Anayasa ile kanunlara uyulması zorunludur (Md.1/4-5, 2003 revizyonunda eklenmiştir). Ulusal egemenlik, özgür, periyodik ve adil seçimlerden ve referandumdan kaynaklanan temsili organlar aracılığıyla Romanya halkındadır (Md.2/1). Buradaki *özgür, periyodik ve adil seçimler* vurgusu 2003 yılı değişiklikleri ile eklenmiştir.

4.1. Temel Hak ve Özgürlükler

İnsan haklarına saygı, bunların korunması ve garanti altına alınması demokrasinin gereğidir. Bu nedenle anayasalar, bu haklara, temel hak ve özgürlükler başlığı altında yer verir, böylece anayasal bir korunma ve garanti sağlarlar. İnsan hakları doktrininin amacı bireye karşı devletin sınırlandırılmasıdır.⁴⁹ Bu hakların anayasal alan ve sınırlar içinde tanımlanması, devleti yönetenler tarafından temel hak ve özgürlüklere karşı yasaların çıkarılamaması ve uluslararası antlaşmalara taraf olunmaması için anayasal bir denetim sağlar. Ayrıca, demokratik rejimlerdeki Anayasa Mahkemeleri, anayasa ile çelişen herhangi bir hükmü cezalandırarak ve doğan zararın tazmin edilmesini sağlayarak temel hak ve özgürlüklerin koruyucusu görevini üstlenir.

⁴⁸ “Romania’s Constitution of 1991 with Amendments through 2003”, 1991, http://www.cdep.ro/pdfs/constitutie_en.pdf, (20.02.2023). Anayasa maddeleri ile ilgili bilgiler için bu kaynaktan yararlanılmıştır.

⁴⁹ Meltem Dikmen Caniklioğlu, “Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız”, *Prof. Dr. Mahmut Tefik Birsal'e Armağan*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2001, <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/M.-Caniklioglu4.pdf>, (16.02.2021).

YAŞAR PINAR ÖZMEN

2003 yılında özellikle kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, Romanya Devleti, kadın ve erkeklerin kamusal mevkileri ve makamları işgal etmeleri için eşit fırsatları garanti edecektir (Md. 16/3). Romanya'nın taraf olduğu temel insan haklarına ilişkin antlaşmalar ve sözleşmeler ile ulusal kanunlar arasında herhangi bir tutarsızlık olması durumunda uluslararası düzenlemeler öncelikli olacaktır. 2003 yılındaki değişiklikle tutarsızlık durumunda uluslararası düzenlemelerin öncelikli olacağı maddesine (Md. 20/2) "Anayasa veya ulusal yasalar daha elverişli hükümler içermedikçe" ibaresi eklenmiştir.

Anayasada aktif statü hakları ile ilgili hükümler 36-40. maddeler arasında belirtilmiştir: Buna göre oy kullanma yaşı on sekiz (Md. 36/1), adayların milletvekili olabilmek veya mahalli idare organlarına seçilebilmesi için en az yirmi üç, Senato'ya seçilebilmeleri için en az otuz üç (2003 değişikliği ile otuz beşden otuz üçe indirilmiştir) ve Romanya Devlet Başkanlığı makamına seçilmek için en az otuz beş yaşında olmaları gerekir (Md. 37/2). Siyasi partilere katılım, Anayasa Mahkemesi yargıçları, halkın avukatları, sulh hâkimleri, Silahlı Kuvvetlerin aktif üyeleri, polisler ve organik kanunla kurulan diğer memur kategorileri için yasaktır (Md. 40/3).

Tüm seviyelerde eğitim dilinin Romence olduğu ve eğitimin yasalar çerçevesinde uluslararası kullanımı yaygın yabancı bir dilde de yürütülebileceği belirtilmiştir (Md. 32/2). Romanya Anayasasının 6. maddesinde ulusal azınlıklara mensup kişilerin etnik, kültürel, dilsel ve dini kimliklerini koruma, geliştirme ve ifade etme hakları tanınmıştır. Bu kapsamda temel haklar çerçevesinde, azınlıklara mensup kişilerin ana dillerini öğrenme hakları ve bu dilde eğitim görme hakları garanti altına alınmıştır (Md. 32/3). Azınlıkların, ana dilinde kendilerini ifade etme hakkı Anayasanın kamu yönetimini (Md. 120) ve yargı otoritesini (Md. 128) düzenleyen maddelerinde de belirtilmiştir.

Romanya'da azınlıklara ait birlikler, bir siyasi parti statüsünde kabul edilmekte ve her azınlık belirlenen nüfuslarına göre parlamentoda temsil edilmektedir. Romanya'da nüfusun yaklaşık %6,5'ini oluşturan ve yoğun olarak Transilvanya bölgesinde yaşayan en büyük azınlık topluluk olan Macarların yerel, bölgesel, ulusal ve ulus-üstü olmak üzere çok düzeyli mücadelesi AB uyum süreciyle birlikte Avrupalılaşıma temel argümanı çerçevesinde gelişim göstermiştir. Romanya'nın AB başta olmak üzere genel olarak uluslararası sistemle bütünleşme sürecinde yaşanan ekonomik, politik ve toplumsal sorunlar, Romen aşırı milliyetçiliğinin yükselmesinde etkili

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

olmuştur. Macar azınlık tarafından özerklik talebi, bölgesel politika ve kolektif haklar konusunda bir söylem ve eylem geliştirilmiş olsa da genel anlamda daha uzlaşmacı davranılmış ve Romanya Macarları Demokratik Birliği (UDMR) koalisyon hükümetlerinde yer almıştır.⁵⁰ Romanya nüfusunun %3,3'ünü oluşturan Roman halkı ise, eğitim, barınma ve istihdam da dâhil olmak üzere yaşamın birçok alanında ayrımcılığa maruz kalmaya devam etmektedir.⁵¹

Romanya Anayasasında haklar ve özgürlükler, çeşitli Batılı haklar bildirgelerinden ve uluslararası belgelerden kelimesi kelimesine, ancak biraz gelişi güzel bir şekilde kopyalanırken, bazı kurumsal tercihler, genel yapıya uyup uymadıklarına ve nasıl uyduklarına dair net bir fikir olmaksızın toptan nakledilmiştir. Örneğin Ombudsmanlık (Halk Avukatı) görevi 1991 Anayasası tarafından tanımlanmış (Md.58-60), ancak 1997 yılına kadar bir organik kanunla kurulmamıştır. Etkili yetkilerin olmaması nedeniyle, "Halkın Avukatı" yakın zamana kadar tamamen dekoratif bir kurum olarak kalmıştır.⁵²

Avrupa Komisyonu, Romanya'yı hukukun üstünlüğüne ve temel hak ve özgürlüklere tehdit oluşturan yasal değişiklikleri geri alması konusunda birçok kez uyarmıştır. Sivil toplum kuruluşları, dernek ve vakıfların faaliyetlerini düzenleyen kanunda değişiklik yapılmasını eleştirmiştir. Cezaevi reformlarının uygulanmasında gecikmeler yaşanmıştır. 10 Ağustos 2018 tarihinde Bükreş'teki protestolar sırasında emniyet güçleri tarafından aşırı güç kullanımına ilişkin soruşturma halen devam etmektedir.⁵³

4.2. Kuvvetler Ayrımı

Romanya, kuvvetler birliğine dayalı tek parti sisteminden kuvvetler ayrımının esas olduğu bir rejime geçmiştir. Bu 2003 yılı değişiklikleri ile

⁵⁰ Bülent Sarper Ağır, "Romanya'nın Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Romen Milliyetçiliği ve Etnik Macar Azınlığın Konumu", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı 30, 2012, s. 125-48.

⁵¹ "Romania 2019", *Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)*, 2019, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/romania/report-romania/>, (20.02.2023).

⁵² Iancu, *a.g.m.*, s. 1049.

⁵³ "Romania 2019", *Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)*, 2019, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/romania/report-romania/>, (20.02.2023).

YAŞAR PINAR ÖZMEN

anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere de eklenmiştir. Buna göre devlet, anayasal demokrasi çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı yetkileri ayrılığı ve dengesi ilkesine göre örgütlenmektedir (Md.1/4). Ancak yargının bağımsızlığı Romanya'nın demokratikleşme sürecinin en önemli sorunu olmuştur.

Romanya parlamentosu 2003 değişikliklerinden önce birbirine herhangi bir üstünlüğü olmayan iki kamaradan oluşurken, kamaraların aynı anda seçilmesi ve birbirine eş statüde olması nedeniyle tek kamaraya gibi hareket eden bir yapıya sahipti. Bu sistemde parlamento uzun ve verimsiz bir süreç içinde çalışıyordu. Bir yasa metninin her iki kamaraya tarafından onaylanması gerekiyordu. Farklı görüş durumunda, yasanın biçimini müzakere etmek üzere milletvekilleri ve senatörler tarafından özel bir aracı komisyon (comisie de mediere) kuruluyor, komisyonun raporunun parlamentonun ortak oturumunda onaylanması gerekiyordu.

2003 yılında yapılan bir ekleme ile kamaraların bazı konularda birinin diğerine üstün olduğu bir yapı getirilmiştir. Hangi konuların hangi kamaraya önce tebliğ edileceği anayasada belirtilmiştir. İlk tebligatın yapıldığı kamaraya 45 gün (karmaşık yasalarda 60 gün) içinde kabul veya reddetmek zorundadır, daha sonra kanun tasarısı veya teklifi, nihai kararı verecek olan diğer kamaraya gönderilmektedir. Bir hükmün geçerli olabilmesi için her iki kamaraya tarafından da kabul edilmesi gereklidir. İlk tebligatın yapıldığı kamaraya tarafından kabul edilmeyen hükmü nihai karar kamarasının kabul etmesi halinde ilk kamaraya iade edilmektedir. Organik kanunlar ve Meclis İçtüzüğü düzenlemeleri, her kamaranın üyelerinin oy çokluğu ile; olağan kanun ve kararlar, her kamarada toplantıya katılan üyelerin oy çokluğu ile kabul edilir. Kabul edilen yasalar, yayımlanmak üzere Romanya devlet başkanının onayına sunulur ve yirmi gün içinde ilan edilir. Devlet başkanı, yasayı yeniden görüşülmesi için parlamentoya iade edebilir ve bunu yalnızca bir kez yapabilir. Devlet başkanının kanunun yeniden görüşülmesini talep etmesi veya Anayasaya uygunluğunun incelenmesini istenmesi halinde, yeniden görüşüldükten sonra veya Anayasa Mahkemesinin anayasaya uygunluğunu teyit eden kararının alınmasından itibaren on gün içinde yayımlanır. Yasa, Romanya Resmî Gazetesinde yayımlanarak, yayım tarihinden 3 gün sonra veya metninde belirtilen müteakip bir tarihte yürürlüğe girer.

Yürütmenin ağırlıklı figürü olan Romanya devlet başkanı, anayasaya uyulmasını ve kamu makamlarının düzgün işleyişini gözeten ve bu amaçla, devletteki erkler arasında ve devlet ile toplum arasında arabulucu olarak

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

hareket eden bir otoritedir (Md.80). Özellikle savunma ve dış ilişkiler konusunda geniş yetkileri olan devlet başkanı halk oyu ile seçilmektedir. En fazla iki kez seçilebilir ve görev süresi beş yıldır. Görev süresi boyunca, herhangi bir siyasi partiye üye olamaz ve başka bir kamu veya özel görevde bulunamaz. Başbakanı belirler, parlamentonun güvenoylamasına göre hükümeti atar ve 60 gün içinde hükümet kurmak için güven oyu alınmazsa parlamentoyu feshedebilir. Başkanın hükümeti görevden alma yetkisi bulunmamaktadır, tek tasfiye mekanizması parlamentonun feshi belirli şartlara bağlıdır, Fransız devlet başkanının sahip olduğu takdir yetkisi bulunmamaktadır. Bu konu özellikle birbirine karşıt başbakanlar ve parlamento çoğunluklarıyla karşılaşan Basescu'nun (başkanlık dönemi 2004-2014) devlet başkanına yasama meclisini feshetme takdir yetkisi vermek için bir anayasa değişikliği çağrısında bulunmasına neden olmuştur.⁵⁴

Başbakanı, parlamentoda mutlak çoğunluğu elde eden veya- bu çoğunluk yoksa- partilerle veya koalisyonla yaptığı istişare sonucunda belirler. Bu noktada aday belirleme prosedürünün belirsizliği göze çarpmakla birlikte uygulamada önerilen başbakan adayı konusunda büyük sorun yaşanmamıştır. Bunun yanı sıra, Fransız modelinin aksine, Romanya'daki yarı başkanlık uygulamasının “zorlanmış” bir başbakan-başkanlık sistemi olduğu ileri sürülmektedir. Anayasa'nın 103. Maddesi, hükümetin tüm faaliyetlerinden yalnızca Parlamento önünde- yani devlet başkanı önünde değil- siyasi olarak sorumlu olduğunu ve güvenini kazanabilecek ve hükümeti devirebilecek olanın Parlamento olduğunu şart koşmaktadır.⁵⁵

Yürütme ve yasama arasındaki ilişkiler Anayasanın 111.-115. maddelerinde tanımlanmıştır. Hükümet ve diğer kamu idaresi organları, faaliyetleri üzerindeki parlamento denetimi dahilinde, Milletvekilleri Meclisi, Senato veya meclis komisyonları tarafından istenen bilgi ve belgeleri ilgili başkanları aracılığıyla sunmakla yükümlüdür. Bir yasama girişiminin devlet bütçesi veya devlet sosyal güvenlik bütçesi hükümlerinin değiştirilmesini içermesi durumunda, bilgi talebi zorunludur. Hükümet üyeleri, parlamento işlemlerine katılma hakkına sahip olup, hazır bulunmaları talep edilirse katılım zorunludur.

⁵⁴ Vlad Perju, “The Romanian double executive and the 2012 constitutional crisis”, *International Journal of Constitutional Law*, Cilt 13, Sayı 1, 2015, s. 252.

⁵⁵ Perju, *a.g.m.*, s. 250-51.

Romanya Anayasasında V. Başlık, Anayasa Mahkemesi ile ilgilidir. Buna göre, anayasanın üstünlüğünün garantörü olan Anayasa Mahkemesinin üyeleri, uzatılmayan veya yenilenemeyen dokuz yıllık bir görev süresi için atanan dokuz yargıçtan oluşur. Parlamentonun her bir kanadı ile Romanya devlet başkanı tarafından üçer yargıç atanır. Anayasa Mahkemesi başkanı, üyeleri tarafından gizli oyla üç yıllık bir görev süresi için seçilir. Mahkemenin organik kanun hükümlerine göre her üç yılda bir üyelerinin üçte biri tarafından yenilenir. Kanunların, antlaşmaların veya diğer uluslararası anlaşmaların, parlamento içtüzüğünün anayasaya uygunluğu konusunda hüküm vermek ve kamu makamları arasındaki anayasal nitelikteki hukuki anlaşmazlıkları çözmek, devlet başkanının seçim sürecinde ve görevden alınmasında ve referandum düzenlenmesinde prosedüre uygunluğu gözetmek, yasama inisiyatifinin vatandaşlar tarafından başlatılabilmesi için koşullara uygunluğunu kontrol etmek, bir siyasal partinin anayasaya aykırılığına karar vermek Anayasa Mahkemesinin yetkileri arasında sayılmıştır.

Romanya Anayasasında yasama ve yürütme erkleri kendine özgü bir yarı başkanlık sisteminin esaslarına göre işlemektedir. Devlet başkanı ile başbakan ve bakanlardan oluşan yürütme ile iki kamaralı bir yasama arasında denge mekanizması kurulmuştur. Devlet başkanı ile hükümetin yetkilerinin geniş manada açıklanmış olması özellikle kohabitasyon dönemlerinde krizlere neden olabilmektedir. Demokratik rejimlerin temel şartı olan yargı bağımsızlığı ilkesel olarak kabul edilmiş olsa da yargının siyasallaşması sorunu gündemden düşmemektedir.

5. Hükümet Modeli Üzerine Değerlendirmeler

Doğu Bloku ülkelerindeki komünist rejimde tek partili bir parlamento ve parlamentoya karşı sorumlu ve aynı zamanda devlet başkanlığını temsil eden bir parti genel sekreteri bulunuyordu. Siyaset bilimciler, bu yapının demokratik sisteme geçişten sonra yarı başkanlık sisteminin benimsenmesinde etkili olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁶ Hatta Maurice Duverger, yarı-başkanlık sistemini eski Sovyetler Birliği ülkeleri ve Doğu Avrupa için “diktatörlükten demokrasiye geçişin en etkili aracı” olarak tanımlamıştır.⁵⁷

⁵⁶ Robert Elgie, Sophia Moestrup ve Yu-Shan Wu (ed.), *Semi-presidentialism and Democracy*, Palgrave Macmillan, London 2011, s. 27; Perju, *a.g.m.*, s. 250.

⁵⁷ Maurice Duverger, Arend Lijphart ve Gianfranco Pasquino, “A new political system”, *European Journal of Political Research*, Cilt 31, Sayı 1-2, 1997, s. 137. Maurice Duverger’in kaleme aldığı bölümde (The Political System of the European Union) belirtilmiştir.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

Çok partili bir sisteme ve iki kamaralı yasama organına sahip Romanya'da da yönetim, güçlü ikili yürütme modeli ve üniter bir devlet anlayışı üzerine kurgulanmıştır. Hükümet modeli parlamenter ve başkanlık hükümet sistemlerinin karışımı niteliğinde ve yürütmenin iki başlı olduğu yarı başkanlık sistemi olarak tesis edilmiştir. Bu hükümet sisteminin tipik örneği olan Fransa modeli benimsenmiştir. Yarı başkanlık sisteminde, halk tarafından seçilmiş bir devlet başkanı (cumhurbaşkanı) ile halk tarafından seçilmiş yasama organına karşı sorumlu bir hükümet başkanı (başbakan) bir aradadır ve bu durum, yarı başkanlık modelini parlamenter ve başkanlık hükümet sisteminden farklılaştırmaktadır.⁵⁸

Demokrasiye geçiş konusunda yapılan birtakım çalışmalar, yarı başkanlık sisteminin temelini oluşturan yürütmenin paylaşılması esasının anayasal inşasının iyi yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Uzlaşma kültürünün tam olarak yerleşmediği demokratikleşme sürecindeki ülkeler için bu sistemin uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Yürütmenin iki başlı olmasından kaynaklanan anlaşmazlıkların yeni demokrasiler açısından sıkıntı yaratabileceği tartışılmıştır.⁵⁹

Yarı başkanlık sisteminde parlamentoya karşı sorumlu bir kabine söz konusudur. Bu sorumluluk kabinenin yasama erki tarafından güvensizlik oyu ile düşürülebilmesine imkân tanımaktadır, devlet başkanının yasama organı tarafından azli mümkün değildir. Ancak vatana ihanet suçundan iki kamaranın üye sayısının üçte iki oyu ile görevden alınabilmektedir (Md. 96). Devlet başkanı, kabine ile birlikte devletin iç ve dış politikasını uygulamaktan sorumlu olan başbakanı aday gösterebilir fakat görevden alamaz. Merkezî hükümet, ulusal hükümetin yerel temsilcisi olarak hareket eden her vilayet (41 județ ve Bükreş) için bir vali atar. Belediye başkanları ve topluluk konseyleri doğrudan vatandaşlar tarafından seçilir.

Yasama organı, toplam 466 sandalyeden oluşan iki meclisli bir yapıdadır: Milletvekilleri Meclisinde 329 sandalye ve Senato'da 136 sandalye bulunmaktadır, tüm üyeler dört yıllık dönemler için seçilir. Temmuz 2015'te yeni bir seçim yasasının kabul edilmesinin ardından, parlamento liste usulü

⁵⁸ Cindy Skach, "The 'newest' separation of powers: Semipresidentialism", *International Journal of Constitutional Law*, Cilt 5, Sayı 1, 2007, s. 93-121.

⁵⁹ Yaşar Pınar Özmen, "Hükümet Sistemlerinin Sosyoekonomik Göstergelere Göre Karşılaştırılması: Latin Amerika, Asya ve Doğu Avrupa Ülkeleri", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Gonca Bayraktar Durgun, Ankara 2018.

nişpi temsil sistemi ile seçilmektedir. Sandalye sayısı bir kota sistemi ile belirlendiği için yıldan yıla üye sayısında değişim olabilmektedir: Kota 73.000 vatandaşa bir milletvekili ve 168.000 vatandaşa bir senatör olarak belirlenmiştir. Ülkede 41 vilayet, Bükreş belediyesi ve yurtdışında yaşayan vatandaşlar için bir seçim bölgesi de dâhil olmak üzere 43 çok üyeli seçim bölgesi bulunmaktadır. 18 yaş ve üstü tüm vatandaşlar için genel oy hakkı vardır. Yurt dışındaki vatandaşlar, Milletvekilleri Meclisinde dört, Senato'da iki sandalye ile temsil edilmektedir. Yurt dışındaki vatandaşların sayısına dair resmî bir veri mevcut olmamakla birlikte 2020 yılı itibariyle üç buçuk milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁶⁰ Ulusal barajı %5 olmakla birlikte en az 4 seçim çevresinde %20 oy alan parti barajı geçmiş sayılmaktadır. Siyasi ittifaklarda ve seçim ittifaklarında seçim barajı ilk eklenen parti için %3'lük (iki parti için %8), sonraki eklenen her parti için %1'lik artışla (örneğin üç parti için %9) en fazla %10'a kadar çıkabilir.⁶¹

5.1. Siyasal Partiler

1989 ve öncesinde, Romanya Komünist Partisi, Romanya toplumundaki tek yasal siyasi parti ve otorite olarak kabul ediliyordu. 1991 Anayasası, tek parti sistemini demokratik ve çoğulcu bir sistemle değiştirmiş, zaman içinde eski komünistler, Sosyal Demokrat Parti (Partidul Sosyal Demokrat; PSD) gibi partilerin kurulmasına öncülük etmiştir. Yeni sistemde II. Dünya Savaşı öncesinden kalma partiler yeniden canlanmış, özellikle Ulusal Liberal Parti (Partidul Ulusal Liberal; PNL) ve Ulusal Köylü Partisi (Partidul Naşional Ţărănesc; PNT), daha küçük antikomünist partiler Romanya Demokratik Sözleşmesi'ni (Convenşia Democrată Română; CDR) meydana getirmiştir. Demokratik Liberal Parti (Partidul Demokrat-Liberal; PDL), yirmi birinci yüzyılın başlarında yeni bir merkez parti olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca çevrecileri, Romen milliyetçilerini, Romanya'daki Macar azınlığı ve Romanları temsil eden siyasal partiler bulunmaktadır. 2010'lardan sonra yükselişe geçen aşırı sağ ve Avrupa şüpheliğine sahip partilere

⁶⁰ OSCE, "Romania – Parliamentary Elections, 6 December 2020-Statement of Preliminary Findings and Conclusions", (ODIHR Special Election Assessment Mission, 2020), https://www.osce.org/files/f/documents/4/9/472812_0.pdf, (01.09.2022).

⁶¹ Kadir Candan, Mehmet Solak ve Murat Bilgin, *Dünyada Seçim Sistemleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Ankara 2020, s. 160.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

rağmen, Romanya'da aşırılık yanlısı gruplar etkili bir siyasal profil sergilememektedir.⁶²

Romanya'da merkez sağ ve merkez soldaki büyük partiler ve bunların dışında kalan küçük partilerin desteği ile oluşturulan ittifakların sonucunda iki buçuk parti sistemi⁶³ gözlenmektedir. Bir siyasal partinin parlamento çoğunluğunu kazanması gözlenen bir durum değildir, bu nedenle koalisyon hükümetleri kurulmaktadır. 2020 yılı parlamento seçimlerinde Sosyal Demokrat Parti (PSD) ve Ulusal Liberal Parti (PNL) yasamanın etkili iki kanadını oluşturmaktadır. Ayrıca daha az sandalye sayılarına sahip diğer liberal partilerin yer aldığı mecliste üç partili liberal bir koalisyon hükümeti kurulmuştur.

5.2. Hukuk Sistemi: Temel Alanlar ve Karakteristik Özellikleri

Prensipite Fransa yargı sisteminden esinlenen Romanya'nın yargı sistemi 1989'da eski rejimin devrilmesinden sonra uzun bir evrim geçirmiş ve bu süreç içinde sistemin içindeki ve dışındaki güçlerin ihlaline uğramıştır. Çavuşesku rejiminin yıkılmasının ardından ilk yıllarda, Romanya toplumunda adaletin yeri ve önemi hakkında bir tartışma yapılmamıştır.⁶⁴ Yeni rejimi tesis edenlerin çoğunluğunu oluşturan eski rejimin elitleri benzer bir zihniyete sahip olduğu için; bütün kuvvetleri elinde tutan aşırı merkezî bir sistemden bağımsız bir yargının bulunduğu, bireysel hak ve özgürlüklerin genişletildiği, farklı görüşlerin marjinalize edilmediği açık bir topluma geçiş çok kolay olmamıştır. Savcı ve hâkimlerin yürütmenin elindeki Adalet Bakanlığı tarafından atanmaları bağımsız yargının oluşmasını engellemiştir. Romanya için 2001-2004 yılları yargı bağımsızlığı açısından karanlık bir dönem olmuştur. Bu dönemin Adalet Bakanı Rodica Stănoiu'nun eski rejimin gizli polis örgütü Securitate ile yakın ilişkileri tartışma konusu olmuş, bu durum ve diğer icraatleri bakanın görevinden alınmasına neden olmuştur. Bazı hâkimler ile Romanya'da Avrupa Adaleti İçin İttifak isimli sivil toplum örgütü bağımsız bir yargı için çaba göstermiştir. Siyaset dışından atanan ve

⁶² Radu Cinpoș, "The extreme right in contemporary Romania", *Friedrich Ebert Stiftung, International Policy Analysis*, 2012, <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09408.pdf>, (20.02.2021).

⁶³ Bkz. Jean Blondel, "Party systems and patterns of government in Western democracies", *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, 1968, s. 180-203.

⁶⁴ Horațiu Dumbravă ve Dragoș Călin, "The evolution of the judicial system in Romania during the past 60 years", *Revista Forumul Judecatorilor*, 2009, s. 123.

diyaloğa açık bir kişilik olan yeni Adalet Bakanı Monica Macovei, 2007'ye kadar görev yaptığı dönemde Romanya hukuk sistemini Avrupa standardına ulaştırmayı amaçlamıştır. 2004 yılında yargı üyelerinin statüsüne ve organizasyonuna ilişkin kanun ile yargı bağımsızlığı için oluşturulan Hâkimler Yüksek Kurulu'nu düzenleyen üç yeni kanun çıkarılmıştır.⁶⁵

AB'nin baskısı altında, yargı bağımsızlığını güçlendirme süreci 2005-2006'da ciddi bir şekilde başlamış, 2005 yılında, üç yıl önce kuruluşundan bu yana büyük ölçüde âtıl olan Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Teşkilatı'nın başına yeni liderler getirilmiştir. 2008'e gelindiğinde Teşkilat, çok sayıda üst düzey politikacıyı yolsuzluk suçlamasıyla mahkemelere çıkarmış ve uzun mahkumiyetlerle sonuçlanmıştır. 2010 yılının başlarında, yolsuzlukla mücadelede önemli ilerlemeler kaydedildiği ortaya çıkmıştır. Kampanya finansmanı kurallarını ihlal etmekten suçlu bulunan ve Ocak 2012'de iki yıl hapis cezasına çarptırılan eski Başbakan Adrian Năstase'nin (2000–2004) davası siyasi olarak etkili oligarkları rahatsız etmiştir. İleride bahsedileceği gibi 2012'de yaşanan anayasal krizin temelinde bu gerçeklik yatmaktadır.⁶⁶

Romanya yargı sistemi aşağıdaki mahkemelerden oluşmaktadır:⁶⁷

- Yüksek Yargıtay ve Adalet Mahkemesi (Yüksek Mahkeme);
- Temyiz mahkemeleri;
- İl mahkemeleri;
- İhtisas mahkemeleri;
- Bölge mahkemeleri ve
- Askeri mahkemeler.

Yargı sisteminin en üstünde yer alan Yüksek Yargıtay ve Adalet Mahkemesi üyeleri Hâkimler Yüksek Kurulu tarafından önerilen kişiler arasından devlet başkanı tarafından altı yıllık dönemler için atanır. Yargıçları atama tekliflerinin yanı sıra terfi, nakil ve yaptırımlar, organik yasalar uyarınca sadece Hâkimler Yüksek Kurulu'nun yetkisi dahilindedir. Yüksek Mahkeme, hukukun, mahkemeler tarafından aynı şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlar. Hâkimler Yüksek Kurulu, Anayasa (Md. 133-134) uyarınca yargı bağımsızlığını sağlayan organdır. Ayrıca hâkim ve savcıların

⁶⁵ Dumbravă ve Călin, *a.g.m.*, s. 128.

⁶⁶ Perju, *a.g.m.*, s. 255.

⁶⁷ "Judicial systems in Member States- Romania", (The European e-Justice Portal), https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-ro-en.do?member=1, (15.08.2022).

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

mesleklerinin icrasında hukuka, yeterlilik kriterlerine ve mesleki etik kurallarına uyulmasını sağlar. Adalet Bakanlığı, yargı sisteminin düzgün işlemesine katkıda bulunur, adaletin bir kamu hizmeti olarak uygun koşullarda yol almasını sağlar ve hukuk düzeni ile vatandaşların hak ve özgürlüklerini savunur.

2007'de AB'ye katılımının ardından, yargı reformu ve yolsuzlukla mücadele tedbirleri devamlı gündemde olmuştur. 2010 yılında AB, ülkenin yolsuzluğa karşı zayıf mücadelesini eleştiren bir rapor yayınlamış ve Romanya yargısının sicilıyla ilgili endişeler dile getirmiştir.⁶⁸ Hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı konusu Romanya'da tartışma konusu olmaya devam etmiştir. Aralık 2016'daki genel seçimleri sonucunda oluşan Sosyal Demokrat hükümet, görevi kötüye kullanma suçunun kapsamının daraltılması ve birtakım yolsuzluk suçlarını suç olmaktan çıkarılması için birtakım yasal düzenlemeler yapmak istemiştir. Buna karşı halk büyük tepki göstermiş ve ülke genelindeki protestoların ardından sözkonusu düzenlemeler iptal edilmiştir.⁶⁹ 1989'dan bu yana gerçekleşen en büyük gösteri olan 2017 Şubat eylemlerinde yaklaşık 200.000 kişi, hükümetin yolsuzluk önlemlerini sulandırma girişimlerini protesto etmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında da hükümet karşıtı protestolar devam etmiştir. Devlet başkanı Iohannis yargısal reforma yönelik tartışmayı halk oyuna sunmuştur. 2019 Mayıs'ta düzenlenen istişari referandumda yargısal reform ile ilgili öneriler yüksek oranda (%85 civarında) onay almıştır. Referandumun sorularından birisi, yolsuzluk suçları için affın yasaklanması, ikincisi, hükümetin yargı ile ilgili olağanüstü kararlar almasının yasaklanması ve bunlara karşı Anayasa Mahkemesine itiraz etme hakkının genişletilmesi ile ilgilidir.⁷⁰

Avrupa Komisyonu, hükümetin yargı bağımsızlığına yönelik tehditlerle ilgili endişeleri gidermemesi halinde; yargı sisteminin etkinliğini

⁶⁸ *European Commission*, "Report on Progress under the Co-operation and Verification Mechanism in Romania", 20 Haziran 2010, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_10_347, (21.08.2022). Ayrıca tüm rapor ve dokümanlar için bkz. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/assistance-bulgaria-and-romania-under-cvm/reports-progress-bulgaria-and-romania_en#year2010, (21.08.2022).

⁶⁹ "Romanya'da hükümet karşıtı protestolarda yüzlerce yaralı", *Dünya Bülteni*, 11 Ağustos 2018, <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/romanyadaki-protestolarda-yuzlerce-kisi-yaralandi-h427180.html?ysclid=lcnmuvx81906991442>, (07.03.2023).

⁷⁰ "President announces questions Romanians have to answer in referendum on justice", *Romania Insider*, 25 Nisan 2019, <https://www.euronews.com/2019/05/23/romania-anti-corruption-referendum-what-you-need-to-know-euronews-answers>, (21.08.2022).

ve bağımsızlığını etkileyen devlet kurumları arasında iş birliği eksikliği ve yolsuzlukla mücadele için alınacak önlemler konusunda prosedür başlatacağı konusunda uyarmıştır. Bu tür prosedürler, AB'nin kurucu değerlerinin sürekli ihlali nedeniyle bir üye devletten belirli hakların askıya alınabileceğini belirten AB Antlaşması'nın 7. Maddesinin işletilmesine yol açabilmektedir.⁷¹

5.3. Hükümet Sistemi ile İlgili Anayasal Krizler

Romanya'da hükümet modeli etrafında şekil yönünden çok büyük bir tartışma bulunmamakla beraber özellikle yasama ve devlet başkanı arasındaki denge konusu gündeme gelmektedir.⁷² İkili yürütme içindeki güçler dengesi ile ilgili bu husus anayasal olarak düzenlenmiş olsa bile zaman içinde pratikte bir soruna yol açmaktadır. Bu bağlamda 2007 ve 2012 yılında alevlenen ve anayasa ile bağlı olan iki büyük siyasi kriz yaşanmıştır. Her iki kriz de kohabitasyon dönemlerinde meydana gelmiştir. Daha önce bahsedildiği gibi konsolide demokrasilerde bile zaman zaman sorunlara yol açan bu dönem Romanya gibi yeni demokrasilerde büyük gerilimlere neden olmuştur. Duverger'nin de vurguladığı gibi yarı başkanlık sistemi ile ilgili anayasal yorum siyasi güçlerin ilişkisi ile bağlantılıdır. Devlet başkanının etkisinin sınırları hükümet ve parlamento çoğunluğu ile siyasi ilişkisine göre belirlenmektedir. Parlamento çoğunluğu kendi siyasi görüşünde veya en azından bu görüşe paralel olduğunda anayasal gücünün sınırlarını zorlayabiliyorken (veya tam tersi hiç yönetime karışmama seçeneğini kullanabilirken) kohabitasyon durumlarında krizlere yol açmaktadır. Her ikisi de olgunlaşmamış bir demokrasi için yaralayıcı sonuçlara neden olabilmektedir.

Romanya'da hükümet sistemi, geçiş döneminin devlet başkanı Ion Iliescu, başbakan Nicolae Văcăroiu kabinesi döneminde (1992-1996), devlet başkanı Traian Băsescu ile Emil Boc'un döneminde (2008-2009, 2009-2012) aralarındaki uyum nedeniyle sistem başkanlık rejimi görünümü sergilemiştir. Iliescu, ikinci döneminde (2000-2004) sosyal demokrat başbakan Adrian Năstase'ye müdahale etmemiştir. Bir üniversite profesörü olan Emil Constantinescu devlet başkanının tarafsız ve siyaset üstü olması gerektiğine ilişkin görüşü onun döneminde (1996-2000) daha çok dış işlerine

⁷¹ "Romania 2019".

⁷² Zoltán Pozsár-Szentmiklósy, "The Constitutional Politics of Cohabitation in Romania", *Blog of the International Journal of Constitutional Law*, 30 Ocak 2014, <http://www.icconnectblog.com/2015/01/the-constitutional-politics-of-cohabitation-in-romania>, (20.02.2023).

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

odaklanmasını sağlamıştır. Bu iki başkanın döneminde de hükümet uygulamalarındaki aksaklıklar dengelenmemiş ve sistemik yolsuzluk yayılmıştır. Bu başkanların ardından giderek kutuplaşan ortamdan merkez sağın lideri Traian Băsescu'nun devlet başkanı olarak çıkması tesadüf değildir.⁷³

2004 yılında Traian Băsescu, yozlaşmış eski başbakan Năstase'ye karşı seçimleri az farkla kazanmış, yasama çoğunluğunun farklılığı nedeniyle kohabitasyon dönemi sancılı geçmiştir. Beş yıl sonra, yine az farkla, ikinci dönem için yeniden seçilen Băsescu, aktif ve anlayışlı bir siyasi aktör olmuş, 2007'de Romanya'nın AB'ye katılımına başkanlık etmiştir. Băsescu, komünist rejimi suçlu ve gayrimeşru olmakla suçlayarak ve eski devlet polislerinin arşivlerinin açılmasını kolaylaştırarak ülkenin entelektüel elitinde önemli puanlar kazanmıştır. Yargı bağımsızlığına verdiği destek ve Romanya'nın komünizmden geçişine karşı her yere yayılmış bir meydan okuma olan hem yapısal hem de küçük ölçekli yaygın yolsuzluğa karşı mücadelesi, ona Batı başkentlerinde övgüler kazandırmış fakat siyasi anlamda etkili oligarkları tehdit etmiştir. Pek çok siyasi düşmanı, Başkan Băsescu'yu, dört kez test edildiği üzere (2007 ve 2012'de iki seçim ve iki 95. madde görevden alma referandumu) tartışılmaz siyasi içgüdülere sahip kutuplaştırıcı bir figür olarak görmektedir. Băsescu'nun, yetkilerini aşmak, partizanlık yapmak, yargıyı siyasallaştırmak nedenleriyle görevden alınması 2007 yılında Romanya parlamentosunda oylanmıştır. Nisan 2007'de yapılan referandumda Băsescu'nun görevden alınması halk tarafından kabul edilmemiştir. 2008 yılındaki parlamento seçimlerinde sağ ve sol partilerden kırılğan bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. 2009 seçimlerinde yeniden aday olan Băsescu sosyal demokrat aday Mircea Geoană'yı ikinci turda zar zor geçerek yeniden başkan seçilmiştir. Muhalefetin seçimlere yaptığı itirazlar ise geçersiz ilan edilmiştir.⁷⁴ Băsescu'nun siyasi tarz ve kişiliği, Romanya'nın yeni demokrasisinin konsolidasyon aşamasında ihtiyaç duyduğu türden bir kurum inşasına elverişli olmamıştır.⁷⁵

2012 yazındaki anayasal tartışma ise Romanya'nın komünizm sonrası tarihindeki en derin anayasal krizdir.⁷⁶ Macaristan'daki benzer gelişmeler

⁷³ Perju, *a.g.m.*, s. 253.

⁷⁴ "New constitution (Romania)", *Encyclopaedia Britannica*, t.y., <https://www.britannica.com/place/Romania/New-constitution>, (21.08.2022). (Romanya siyasetine ilişkin yakın tarihli olayların akışı için bu kaynak referans alınmıştır).

⁷⁵ Perju, *a.g.m.*, s. 254.

⁷⁶ Perju, *a.g.m.*, s. 246.

ardından gelen Romanya krizi, Merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerindeki otoriterlik eğilimlerinin çok dayanıklı olduğunu göstermiş ve AB düzeyinde bir telaşa neden olmuştur. Bu tartışma yine hükümet sistemi tasarımı ile ilgili olarak gelişmiştir. Yürütme gücünün hem devlet başkanı hem de başbakan tarafından paylaşıldığı ve partili iki seçilmiş liderin farklı partilerden olması durumunda olgun demokrasilerde bile başa çıkması zor olan yarı başkanlık sistemi, 2012’de AB’ye beş yıldır üye olan Romanya’da rejimle ilişkili olarak kritik bir soruna dönüşmüştür. Romanya’daki bu kriz, her ikisi de esasen hâlâ eksik olan ulusal ve Avrupa hukuk düzenlerinin anayasallaştırılmasının iç içe geçen süreçlerinden kaynaklanmaktadır.⁷⁷

Liberal partiden gelen devlet başkanı Klaus Iohannis ile önemli bir parlamento çoğunluğuna sahip sosyal demokrat başbakan Victor Ponta kohabitasyon döneminde (2012-2015) birtakım sorunlar yaşanmıştır. Victor Ponta’nın aday olduğu devlet başkanlığı seçimini kaybetmesi ve sonrasında başbakan olarak devam etmesi yürütmenin dengesinin iş birliğinden rekabete kaymasına neden olmuştur. Năstase’nin eski bir koruyucusu Ponta, Băsescu’nun 2009’da yeniden seçilmesinin bir sonucu olarak yıllarca muhalefetin aç kaldığı geniş bir yerel ve güçlü yetkililer ağının ekonomik çıkarları üzerine inşa edilmiş büyük bir sosyalist partinin ve Băsescu karşıtı siyasi koalisyonun lideriydi. Anayasal kriz Băsescu tarafından desteklenen yargı bağımsızlığının tehdit ettiği ekonomik çıkarlar ile kişisel düşmanlık sonucunda çıkmıştır.

Victor Ponta, Avrupa Konseyi 28/29 tarihli toplantısına devleti temsilen katılmak konusundaki ısrarı, AB’ye üye olduktan sonra her zaman devlet başkanı tarafından temsil edilen Romanya’da bu ihtilaflı konu Anayasa Mahkemesi (27.06.2012/no. 683) kararı ile belirlenmiştir. Katılımda AB mevzuatı doğası gereği iç/dış politika ayırımına meydan okuduğu için özellikle yarı başkanlık sistemleri için açık değildir.⁷⁸ Yarı başkanlık sistemlerinde devletin dış temsili devlet başkanında olmakla birlikte AB düzeyindeki temsilde bazen -Polonya örneğinde olduğu gibi Anayasa Mahkemesi kararı ile veya Finlandiya örneğinde olduğu gibi 2011 anayasa değişikliği (Md. 66)⁷⁹ ile- başbakanların görevlendirildiği gözlenmektedir. Ama Romanya’da 2007’den beri hem anayasal hem de siyasi bir temayül

⁷⁷ AB hukuku ile ilgili eleştiriler için bkz. Perju, *a.g.m.*

⁷⁸ Mustafa T. Karayığit, “The Semi-Presidential EU Governmental System As A Constitutional Design”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 67, 2020, s. 97-115.

⁷⁹ “Finland’s Constitution of 1999 with Amendments through 2011”, 1991, https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011.pdf?lang=en, (20.02.2023).

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

olarak devam eden bir uygulamadaki bu çatışma yine iki başlı yürütme sorununun önemli bir parçası olmuştur. Ponta'nın Mahkeme kararı sonucuna karşı aşırı bir tepkisi olmuştur.⁸⁰

Yarı başkanlık sistemlerinde, devlet başkanının ve başbakanın birbirlerini kontrol etme gücünün, denetim ve denge sisteminin unsurları olarak görülebileceği konusunda yaygın olarak kabul gören bir argüman vardır. 1989'dan önce totaliter yönetim geçmişi olan ülkelerde tiranlığın önlenmesi büyük önem taşımıştır.⁸¹ Bununla birlikte, Romanya örneğinde görüldüğü gibi uygun siyasi kültürün olmaması nedeniyle yarı başkanlık sistemi özellikle kohabitasyon döneminde hükümetin verimliliğini düşürebilmekte ve anayasal krize neden olabilmektedir. Fransız uygulamasında, cumhurbaşkanı ve başbakan arasındaki ilişkiye bağlı olarak, hükümet sisteminin dengelenmesi için parlamenter sistemin özelliklerine doğru kayma gözlenmektedir. Romanya'da ise buna benzer bir siyasal olgunluk gözlenmemektedir.

Sonuç

Romanya günümüzde yapısal sorunların hâlâ devam ettiği AB üyesi ve demokratik bir cumhuriyettir. Tarihte, bağlı bir beylikten bağımsız bir monarşiye ve daha sonra Sovyet uydusu sosyalist bir diktatörlük rejimine dönüşmüştür. Doğu Bloğunun dağılması sonunda Romanya'da demokratik bir cumhuriyet olma yolunda yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Eski rejimin izleri her ne kadar unutturulmak istense de uzun süre devam etmiş, sivil toplumun zayıf olması, eski bürokrasinin insan kaynaklarının yeniden yapılanmada etkin olmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, eski SSCB ve Yugoslavya'dan ayrılan toplumların deneyimlediği bağımsız bir ulus-devlet olma aşamasının getirdiği birtakım güçlükler Romanya'da yaşanmamıştır. 1990'ların ulus-devletleri tehdit eden küreselleşme ve kimlikler teması bağlamında Romanya'daki en büyük etnik topluluk olan Macarlar ile ilgili birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar zaman içinde demokrasinin kapsayıcı ilkeleri çerçevesinde elimine edilmiş, parlamentoda söz sahibi olan

⁸⁰ "Romania top court says govt threatening rule of law", *Reuters*, 03 Temmuz 2012, <https://www.reuters.com/article/uk-romania-politics-idUKBRE8620P120120703>, (20.02.2023).

⁸¹ Pozsár-Szentmiklósy, *a.g.m.*

azınlık partileri siyasal anlamda kilit bir rol üstlenmiş olmakla birlikte marjinal taleplerden uzak durmuşlardır.

Reform sürecindeki yapısal sıkıntılar, neoliberal serbest piyasa ekonomisine geçişteki çarpıklıktan fayda sağlayan çeşitli aktörleri doğurmuştur. Bu kişiler, kazançlı durumlarının devam etmesini sağlamak için siyasi ve hukuki reformların yapılmasını engellemek istemiştir. Özelleştirmeden kazanç sağlayan devlet yöneticileri kurumsal yeniden yapılandırma çalışmalarını geciktirmiştir. Romanya’da çoğu reformlar AB uyum ve katılım çerçevesinde yapılmış, demokratikleşme yolunda anayasa yapım sürecinde AB’nin hızlandırıcı etkisi olmuştur. Eski rejimin çöküşünden iki yıl sonra 1991’de kabul edilen anayasa, aşırı merkezî bürokratik bir yapıdan serbest piyasa ekonomisine, çoğulcu bir demokratik sisteme geçişin hukuki temeli olmuştur. NATO üyeliği (2004) ve AB üyeliği (2007) beklentisiyle 2003’te kapsamlı bir şekilde revize edilmiştir. Romanya’nın bölgesel kurumsal yapıları olmadığı ve anayasal olarak merkezî, üniter bir devlet olarak tanımlandığı göz önüne alındığında, yerel yönetimlerin yetkileri ve bölgesel kalkınma politikasının oluşturulması, AB uyum sürecinde ele alınmaya başlamıştır. Devlet kontrolünde merkezî bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişte yüksek enflasyon, yüksek işsizlik oranları, gerileyen reel gelirler gibi büyük bir maliyete katlanmak zorunda kalmıştır. Romanya’nın siyasi ve ekonomik durumunun AB üyesi Doğu Avrupa ülkelerinin gerisinde kaldığı gözlenmektedir.

Romanya’da anayasal kurallar ve siyasi uygulamalardaki birtakım farklılıklar özellikle hükümet modeli açısından esinlenmiş olduğu Fransa sisteminden farklı sonuçlar doğurmaktadır. Anayasa, devlet başkanının ve başbakanın yetkilerini geniş anlamda belirlemektedir ve bu durum da yetkilerin kullanılmasıyla ilgili anlaşmazlığa yol açmaktadır. 2003 Anayasa değişikliği devlet başkanlığı süresini dört yıldan beş yıla çıkarırken, yasama organının görev süresi dört yıl olarak kalmıştır. Farklı seçim dönemleri yasama aritmetiğini değiştirebilmektedir. Doğrudan seçilen devlet başkanının bağımsızlığını güçlendirmeyi amaçlayan bu değişiklik, birlikte yaşama (kohabitasyon) olasılığını artırmaktadır. Kohabitasyon dönemlerinde karşılaşılan kurumsal çatışmaların aşılması ve bu durumlardaki çözümlerin yerleşik hale gelerek gelecekteki devlet başkanı ve başbakanlarına yol göstermesi önemlidir. Her ne kadar liderlerin kişisel özellikleri ve yürütme içindeki ideolojik dengelere bağlı olarak çatışmaların görünümü değişse de olgun bir siyaset kültürü çatışmalardaki çözümü siyasi gelenek haline getirme kapasitesi demokrasinin olgunluğu ile alakalıdır. Romanya’da demokratik

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM DEĞİŞİMİ

kurumların ve siyasi kültürün her ne kadar otoriterleşme yönünde gerilemeye yol açan bir rejim sorununa dönüşme de hükümet modelinden kaynaklanan çatışmaları aşacak olgunluğa erişmediği gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

AGTAŞ, Özkan, “Demokrasi Nefreti (Jacques Rancière)”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 38, Sayı 3, 2014, ss. 117-28.

AĞIR, Bülent Sarper, “Romanya’nın Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Romen Milliyetçiliği ve Etnik Macar Azınlığın Konumu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı 30, 2012, ss. 125-48.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

BBC News, “EU warns Romania PM Victor Ponta over political crisis”, BBC, 12 Haziran 2012, <https://www.bbc.com/news/world-europe-18822790> (16.08.2022).

BERİŞ, Hamit Emrah, *Siyasal Düzenin Sınırları: Demokrasi Demokratikleşme ve Katılımcı Siyaset*, Tezkire Yayınları, İstanbul 2015.

BİLİR, Faruk, “Çerçeve Anayasa-Düzenleyici Anayasa Ayrımı”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt 6, Sayı 64, 2011, ss. 82-83.

BLOKKER, Paul, “Constitution making in Romania: From reiterative crises to Constitutional moment”, *Revista Română de Drept Comparat*, Sayı 2, 2012, ss. 187-204.

BLONDEL, Jean, “Party systems and patterns of government in Western democracies”, *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, 1968, ss. 180-203.

YAŞAR PINAR ÖZMEN

CANDAN, Kadir, SOLAK, Mehmet ve BİLGİN, Murat, *Dünyada Seçim Sistemleri*, 1. Baskı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Ankara 2020.

CANTÜRK, Caner, “AB’ye Üyelik Perspektifinden Romanya’da Kamu Yönetimi Reformları: Yapısal Bir Analiz”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2009, ss. 85-107.

CINPOEŞ, Radu, “The extreme right in contemporary Romania”, *Friedrich Ebert Stiftung, International Policy Analysis*, 2012, <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09408.pdf>, (20.02.2021).

DAHL, Robert A., “Democracy”, *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/democracy>, (11.02.2022).

_____, *Demokrasi Üzerine*, (çev.) Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara 2010.

DIAMOND, Larry, *Developing democracy: Toward consolidation*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 1999.

DİKMEN CANIKLIOĞLU, Meltem, “Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız”, *Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsnel’e Armağan*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2001, <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/M.-Caniklioglu4.pdf>, (16.02.2021).

DOBRE, Ana Maria, “Europeanization and new patterns of multi-level governance in Romania”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 10, Sayı 1, 2010, ss. 59-70.

DUMBRAVĂ, Horațius ve CĂLÎN, Dragoș, “The evolution of the judicial system in Romania during the past 60 years”, *Revista Forumul Judecatorilor*, 123, 2009.

DUVERGER, Maurice, LIJPHART, Arend ve PASQUINO, Gianfranco, “A new political system”, *European Journal of Political Research*, Cilt 31, Sayı 1-2, 1997, ss. 125-146.

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM
DEĞİŞİMİ

DÜNYA BANKASI, World Bank Data Bank, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, (17.02.2023).

DÜNYA BÜLTENİ, “Romanya’da hükümet karşıtı protestolarda yüzlerce yaralı”, 11 Ağustos 2018, <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/romanyadaki-protestolarda-yuzlerce-kisi-yaralandi-h427180.html?ysclid=lcnmuvx81906991442>, (07.03.2023).

EKIERT, Grzegorz, KUBIK, Jan ve VACHUDOVA, Milada Anna, “Democracy in the Post-Communist World: An Unending Quest?”, *East European Politics and Societies*, Cilt 21, Sayı 1, 2007, ss. 7-30.

ELGIE, Robert, MOESTRUP, Sophia ve YU-SHAN, Wu (ed.), *Semi-presidentialism and Democracy*, Palgrave Macmillan, London 2011.

ELKINS, Zachary, GINSBURG Tom ve MELTON, James, “Comparative Constitutions Project-The Endurance of National Constitutions”, 2022, <https://comparativeconstitutionsproject.org/chronology/>, (20.08.2022).

ERYÜCEL, Ertuğrul, “Romanya Milliyetçiliği”. *Milliyetçiliğin Coğrafyaları*, (ed.) Gökberk Yücel, A Kitap PÜF Yayıncılık, Ankara 2019, ss. 69-86.

EUROPEAN COMISSION, “Report From the Commission to the European Parliament and the Council On Progress in Romania under the Cooperation and Verification Mechanism”, 22 Ekim 2019, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/progress-report-romania-2019-com-2019-499_en.pdf, (21.08.2022).

HELLMAN, Joel S., “Winners take all: the politics of partial reform in postcommunist transitions”, *World Politics*, Cilt 50, Sayı 2, 1998, ss. 203-234.

HOLMES, Leslie, *Post Komünizm*, (çev.) Yavuz Alogan, Doruk Yay., Ankara 2002.

IANCU, Bogdan, “Romania-The vagaries of international grafts on unsettled constitutions”, *National Constitutions in European and Global Governance*:

YAŞAR PINAR ÖZMEN

Democracy, Rights, the Rule of Law, (ed.) Anneli Albi ve Samo Bardutzky, Asser Press Hague, 2019, ss. 1047-95.

IORGOVAN, Antoine, “Le système politique et constitutionnel de la Roumanie”, *Institut de Ciències Polítiques i Socials*, Working Paper No. 54, Barcelona 1992, https://ddd.uab.cat/pub/worpaper/1992/hdl_2072_1428/ICPS54.pdf, (20.08.2022).

KAPICI, Özhan, “Şark Meselesinden Bir Kesit: Osmanlı-Rus İlişkilerinde Eflâk-Boğdan Meselesi (1864-1865)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, Cilt 18, Sayı 18, (2013), ss. 83-116.

KARAYİĞİT, Mustafa T., “The Semi-Presidential EU Governmental System As A Constitutional Design”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 67, 2020, ss. 97-115.

LINZ, Juan José ve STEPAN, Alfred, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 1996.

MARICA, Irina, “History: 20 facts about Romania’s last king”, *Romania-Insider.com*, 14 Aralık 2017, <https://www.romania-insider.com/facts-king-michael>, (21.08.2022).

NECSUTU, Madalin, “Romanian Ex-President Accused of Working for Securitate”, *Balkan Insight*, 06 Haziran 2019, <https://balkaninsight.com/2019/06/06/romanian-ex-president-accused-of-working-for-securitate/>, (20.02.2023).

O’DONELL, Guillermo A., “Delegative democracy”, *Journal of Democracy*, Cilt 5, Sayı 1, 1994, ss. 55-69.

OSCE, “Romania - Parliamentary Elections, 6 December 2020-Statement of Preliminary Findings and Conclusions”, ODIHR Special Election Assessment Mission, 2020, https://www.osce.org/files/f/documents/4/9/472812_0.pdf, (01.09.2022).

KOMÜNİZM SONRASI ROMANYA'DA ANAYASA YAPIM SÜRECİ VE REJİM
DEĞİŞİMİ

ÖZLEM, Kader, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Romanya'nın Dış Politikasında Batı Dünyası ve Türkiye'yle İlişkiler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 12, 2007, ss. 35-47.

ÖZMEN, Yaşar Pınar, *Hükümet Sistemlerinin Sosyoekonomik Göstergelere Göre Karşılaştırılması: Latin Amerika, Asya ve Doğu Avrupa Ülkeleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Gonca Bayraktar Durgun, Ankara 2018.

POZSÁR-SZENTMIKLÓSY, Zoltán, “The Constitutional Politics of Cohabitation in Romania”, *Blog of the International Journal of Constitutional Law*, 30 Ocak 2014, <http://www.iconnectblog.com/2015/01/the-constitutional-politics-of-cohabitation-in-romania>, (20.02.2023).

REUTERS, “Romania top court says govt threatening rule of law”, 03 Temmuz 2012, <https://www.reuters.com/article/uk-romania-politics-idUKBRE8620P120120703>, (20.02.2023).

ROMANIA INSIDER, “Bucharest palace where King Michael used to reside opens for visitors”, 23 Haziran 2020, <https://www.romania-insider.com/elisabeta-palace-visits-jul-2020>, (21.08.2022).

ROMANIA INSIDER, “President announces questions Romanians have to answer in referendum on justice”, 25 Nisan 2019, <https://www.euronews.com/2019/05/23/romania-anti-corruption-referendum-what-you-need-to-know-euronews-answers>, (21.08.2022).

RUSU, Mihai Stelian, “Transitional politics of memory: Political strategies of managing the past in post-communist Romania”, *Europe-Asia Studies*, Cilt 69, Sayı 8, 2017, ss. 1257-79.

SKACH, Cindy, “The ‘newest’ separation of powers: Semipresidentialism”, *International Journal of Constitutional Law*, Cilt 5, Sayı 1, 2007, ss. 93-121.

TEITEL, Ruti, “Post-Communist Constitutionalism: A Transitional Perspective”, *Columbia Human Rights Law Review*, Sayı 26, 1994, ss. 167-90.

YAŞAR PINAR ÖZMEN

TILLY, Charles, “Processes and mechanisms of democratization”, *Sociological Theory*, Cilt 18, Sayı 1, 2000, ss. 1-16.

YILMAZ, Nihat ve DOĞAN, K. Caner, “Avrupa Birliği (AB) Talepleri Doğrultusunda Çek ve Romanya Cumhuriyetleri’nin Demokratikleşme Reformları”, *Journal of Black Sea Studies*, Sayı 39, 2013, ss. 15-29.

ZAKARIA, Fareed, “The rise of illiberal democracy”, *Foreign Affairs*, Cilt 76, Sayı 6, 1997, ss. 22-43.

“Finland’s Constitution of 1999 with Amendments through 2011”, 1991, https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011.pdf?lang=en, (20.02.2023).

“Judicial systems in Member States- Romania”, The European e-Justice Portal, https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-ro-en.do?member=1, (15.08.2022).

“New constitution (Romania)”, *Encyclopaedia Britannica*, 2020, <https://www.britannica.com/place/Romania/New-constitution> (21.08.2022).

“Romania 2019”, Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), 2019, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/romania/report-romania/>, (20.02.2023).

“Romania’s Constitution of 1991 with Amendments through 2003”, 1991, http://www.cdep.ro/pdfs/constitutie_en.pdf, (20.02.2023).

“Report on Progress under the Co-operation and Verification Mechanism in Romania”, 20 Haziran 2010, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_10_347, (21.08.2022).